МЕЃУНАРОДЕН СЛАВЈАНСКИ УНИВЕРЗИТЕТ

СВЕТИ НИКОЛЕ

РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

ФАКУЛТЕТ ЗА ПРАВНИ НАУКИ

МАГИСТЕРСКИ ТРУД

на

ТЕМА:

УЛОГАТА НА ОСНОВНИТЕ ЈАВНИ ОБВИНИТЕЛСТВА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Ментор: Проф. д-р – Марија Гроздановска
Студент: Ангела Таева
Број на индекс: М227016
Насока: Казнено Право

Свети Николе, 2025

АПСТРАКТ

Во денешно време, современите држави водењето на целата претходна постапка му го доверуваат на јавното обвинителство, во тесна соработка со полицијата и сè поголемиот број специјализирани органи кои работат на следење, анализа и откривање на различни форми на криминал и корупција.

Истрагата на јавното обвинителство на Република Македонија и неговата улога и одговорност како и неговата соработка со властите е особен предизвик кој бара сериозен пристап. Јавно обвинителство сè уште одразува две спротивставени традиции, а тоа се акузаторни постапки и инквизициските постапки. Во средниот век, во сите европски земји била позната компетентноста на поединците и нивната моќ да покренуваат кривична постапка, така што сугерира дека постоел систем на приватно гонење.

Основното јавно обвинителство е специјализирана и специфична државна институција која спроведува правни мерки против лица кои сториле кривично дело и други прекршоци пропишани со закон. Јавното обвинителство претставува посебен државен орган кој е независен од судската и извршната власт.

Клучни зборови: основно јавно обвинителство, јавен обвинител, криминал, корупција

ABSTRACT

Nowadays, modern states entrust the management of the entire preliminary procedure to the public prosecutor's office, in close cooperation with the police and the growing number of specialized authorities that work to monitor, analyze and detect various forms of crime and corruption.

The investigation of the public prosecution of the Republic of Macedonia and its role and responsibility as well as its cooperation with the authorities is a particular challenge that requires a serious approach. Public prosecution still reflects two conflicting traditions, namely accusatory proceedings and inquisitorial proceedings. In the Middle Ages, the competence of individuals and their power to bring criminal proceedings was known in all European countries, so it suggests that there was a system of private prosecution.

The Public Prosecutor's Office is a specialized and specific state institution that implements legal measures against persons who have committed a crime and other offenses prescribed by law. The Public Prosecutor's Office is a special state body that is independent from the judicial and executive authorities.

Keywords: basic public prosecution, public prosecutor, crime, corruption

СОДРЖИНА

ВОВЕД 6

Предмет и цели на истражувањето 8

Методологија на истражувањето 8

ГЛАВА I– ИСТОРИСКИ ЈАЗВОЈ НА ЈАВНОТО ОБВИНИТЕЛСТВО 9

1.1.Јавното обвинителство во Римското кривично право 9

1.2.Јавното обвинителство како посебен државен орган 12

1.3.Историски развој на јавното обвинителство во Р.Македонија 13

ГЛАВА II – ЈАВНОТО ОБВИНИТЕЛСТВО ВО Р.МАКЕДОНИЈА 21

2.1. Правна положба на Јавното обвинителство 21

2.2. Надлежности на јавниот обвинител 23

2.3.Организациска поставеност на јавното обвинителство 24

2.4.Кадровска опременост во јавното обвинителство 27

2.5. Независност на Јавното обвинителство 28

2.6.Принципи на јавното обвинителство 30

2.6.1. Принцип на опортунитет 31

2.6.2.Принцип на легалитет 31

2.6.3.Принцип на акузаторност 31

2.6.4.Принцип на официјалност 32

2.7. Именување - избор на Јавните обвинители 32

ГЛАВА III – ОСНОВНО ЈАВНО ОБВИНИТЕЛСТВО 36

3.1.Видови на основни јавни обвинителства 37

3.2.Јавнообвинителска служба на основните јавни обвинителства 39

3.3.Улогата на основниот јавен обвинител 42

3.4.Спогодување на Јавниот обвинител со осомничениот 49

3.4.1.Општи карактеристики на спогодувањето 49

3.4.2. Видови спогодување 51

3.4.3.Улогата на основниот јавен обвинител во постапката за спогодување 52

3.5.Улога на основниот јавен обвинител во постапката за спогодување во ЗКП во Македонија . 58

3.6. Улогата на основниот јавен обвинител во постапката за издавање на казнен налог 67
3.7. Истражни центри и Правосудна полиција 69
3.8.Односот помеѓу Јавниот обвинител и полицијата 74
3.9.Основно јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција 76
ГЛАВА IV – ИСТРАЖУВАЧКИ ДЕЛ 79
4.1.Кривични дела извршени од полнолетни сторители 81
4.2.Кривични дела извршени од сторители – деца 83
4.3.Кривични дела извршени од непознати сторители 84
4.4.Постапување и преземени дејствија од јавните обвинителства по предметите 85
4.5.Резултати од истрагите спроведени од јавните обвинителства 87
ЗАКЛУЧОК 100
КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА 103

ВОВЕД

Јавното обвинителство како посебна институција постои во секој модерен казнено-правен систем, односно оваа институција постои во земјите кои припаѓаат на системот на обичајното право (се карактеризира со спротивставен модел на кривична постапка), и во земјите кои припаѓаат на континенталниот систем - граѓанското право (во кои се застапени мешани видови на кривична постапка).

Со Законот за јавно обвинителство се уредуваат надлежноста, основањето, укинувањето, организацијата и функционирањето на јавното обвинителство, основите и постапката за именување и разрешување на јавниот обвинител на Република Северна Македонија, основите за престанок на функцијата јавен обвинител на Република Северна Македонија, основите за избор и разрешување на јавните обвинители, основите за престанок на функцијата јавен обвинител, како и други прашања во врска со работата на јавното обвинителство.

Јавното обвинителство како посебен државен орган е особено интересен орган бидејќи е во позиција да одржува баланс помеѓу неговото функционирање како дел од системот за заштита на човековите права од една страна и како иницијатор за лишување или ограничување на истите тие слободи и права во кривичната постапка, од друга.

Јавните обвинители имаат основна мисија да ја заштитат заедницата и да обезбедат правда при спроведување на законот. Традиционално, улогата на обвинителот е ограничена и релативно пасивна - да ги оценува и гони апсењата извршени од полицијата. Но, во последните четириесет години, имаше драматична трансформација и проширување на мисијата на обвинителите, не само енергично да ги гонат кривичните случаи, туку и да се вклучат во спречување на криминалот и решавање проблеми во заедницата. Оваа промена се должи на препознавањето на потребата од посложени решенија кои не само што бараат позитивни резултати за жртвите, туку и се стремат кон долгорочни решенија за обвинетите, потенцијалните обвинети и заедницата во целина.

Обвинителите се уникатно поставени за да бидат ефективни во спроведувањето на овие нови иницијативи. Тие играат клучна улога во системот на кривичната правда, донесувајќи одлуки и практикувајќи дискреција за тоа дали да гонат, кого да гонат и како да гонат. Исто така, како лидери во спроведувањето на законот, обвинителите можат да работат со полицијата и другите партнери за да ги подобрат односите меѓу полицијата и заедницата и да изградат доверба во системот на кривичната правда.

Самата јавно-обвинителска функција треба да се извршува законито, непристрасно и објективно, да ги почитува и заштитува слободите и правата на човекот и граѓанинот и правата на другите правни субјекти и во рамките на своите надлежности, во име на општеството се грижи за ефикасност на кривично-правниот систем.

Исто така, многу важен е фактот дека јавниот обвинител во вршењето на функцијата обезбедува еднаквост на граѓаните пред законот, независно од полот, расата, бојата на кожа, националното и социјално потекло, политичкото и верското уверување и имотната и општествената положба. Така што, никој не може да влијае врз самостојноста и непристрасноста на јавниот обвинител во вршењето на функцијата. Притоа, Јавното обвинителство се организира според принципите на хиерархија и субординација, согласно закон.

Самото јавно обвинителство е специфично и има посебна улога во кривичното гонење, како единствен и самостоен државен орган кој ги гони сторителите на кривични дела, при што ефикасноста се мери согласно постапувањето и претставува услов за остварување на заштитната функција на кривичното право. Со тоа, јавното обвинителство, не само што е директно вклучено во сузбивање на криминалитетот, туку тоа е активно вмешано и во спречување и превенција од појава на штетните влијанија во општеството преку следење и анализа на одредени фактори за појава на криминални однесувања дава предлози за надминување и отстранување на истите.

Корупцијата и организираниот криминал како дел од современите облици на криминалитет, сериозно го поставија прашањето за поефикасна и поефективна борба против криминалитетот, како единствено надлежниот орган за гонење на сторителите на кривичните дела по службена должност, но и почитување на слободите и правата на

човекот и во случаи кога тој се појавува како прекршител на правните норми пред јавниот обвинител.

Притоа, според Законот за кривична постапка се применуваат највисоките принципи на човековите права, еднаква, брза и ефикасна правда и процедурална правичност, пред се тоа значи еднаков пристап на странките пред судот, а со тоа и перцепција кај граѓаните и јавноста дека судскиот систем обезбедува правда.

Предмет и цели на истражувањето

Предмет на истражување во овој магистерски труд е еволутивната улога на основниот јавен обвинител во системот на кривичната правда со сеопфатна цел да споделува информации меѓу обвинителите и другите кои сакаат да го подобрат системот на кривичната правда.

Цели на магистерскиот труд се:

- да ја опише и објасни улогата на основните јавните обвинителства во Р.Македонија во борба против спречување криминал и корупција и заштита на човековите права;
- да ги дефинира надлежностите на јавно-обвинителската функција, насочена кон остварување на очекуваните резултати, функции и цели за кои е законски основана;
- да ги идентификува главните предизвици на јавно-обвинителскитот систем од управувачки и функционален аспект, кои директно или индиректно го отежнуваат остварувањето на законските надлежности на институцијата.

Методологија на истражувањето

За потребите на овој магистерски труд, односно за споредба на податоците од релевантните документи со податоците добиени од практичното функционирање на основното јавно обвинителство користен е компаративниот метод. Комбинација од компаративен и дескриптивен метод е употребен при споредување и опис на организациската структура на другите обвинителства низ државата. Ефикасноста на јавното обвинителство се анализира преку следење на статистички податоци за работата на институциите кои имаат надлежност во заштитата на човековите права и правна анализа на нивните одлуки.

ГЛАВА I– ИСТОРИСКИ ЈАЗВОЈ НА ЈАВНОТО ОБВИНИТЕЛСТВО

1.1.Јавното обвинителство во Римското кривично право

Една од главните карактеристики на Римското кривично право е што долго време не постоел процесен субјект државен јавен обвинител. Дури по измените што ги вовел Константин за прв пат среќаваме обвинение поведено *ex officio* од страна на магистрат или провинциски гувернер. Повеќе од 5 века Римјаните казнената постапка ја започнувале со поведување на обвинителен акт од страна на индивидуа, најчесто на жртвата, оштетениот или негов близок роднина затоа што се сметало дека е повреден личен интерес и покренувањето на казнена постапка треба да зависи од волјата на оштетениот. Личното непријателство и желбата за одмазда се сметале како доволна основа за поднесување на обвинение без оглед на тоа дали обвинителот е жртва на кривичното дело или е поврзан со жртвата на некој начин. Ова правило постоело затоа што старите Римјани верувале во логичноста на самопомошта, истакнувале дека истата е нормална и соодветна, иако државата може да бара во случајот да бидат воведени државни авторитети[1].

Меѓутоа кога станувало збор за казнени дела против државата тогаш обвинението го застапувал магистрат пред Народното Собрание. Постапките пред Народното Собрание ни се познати под името *iudicia populi*. Но со тек на време ќе се согледа фактот дека казнените дела не можат во целост да се сфаќаат како нанесување на зло само на поединецот туку и како нарушување на безбедноста на заедницата. Со утврдувањето на првите *quaestiones perpetuae* ќе биде воведено правилото дека кривично обвинение може да поднесе секој возрасен Римски граѓанин од машки пол кој што дошол до информација дека е сторено кривично дело. Ваквите обвинители ќе бидат охрабрувани и наградувани за својот придонест во општеството. Обвинителите технички често биле мешани со *delators* или *delatores nominis.*

[1] Ѓуркова, О. (2010): Казнената постапка за коруптивните дела во Римското право, Алфа 94, Скопје, стр. 66 – 68

Во превод delatores значи "информатор". Делаторите биле лица кои ги информирале властите или судот дека е сторено кривично дело. Конфузијата е во тоа што и обвинителот на првото рочиште го информирал претседателот на советот за какво кривично дело станува збор. Некогаш како термин биле користени и index или indices, во множина затоа што Преку ваквиот назив всушност се сакало да се дадат индиции за нечија вина.

Обвинувањето се сметало како морален амбивалентен акт. Понекогаш како причина за поднесување на обвинението можела да се јави и лојалноста кон личност или кон општеството. Исто така поднесувањето на обвинение било една добра шанса за млад адвокат да постане еминентен во очите на судските органи. Во однос на наградувањето на обвинителите постоела стриктна одредба според која тие не смееле да примаат пари или било каков друг надоместок. Причините ги бараме во тоа што обвинителството било приватно а не државно. Со цел да се ограничи обвинувањето од негова злоупотреба и од негово претворање во лукративна дејност, во 91 година п.н.е. ќе биде донесен законот *Lex Remnia* со кој ќе биде уредено кривичното дело клевета[2].

Со ова кривично дело ќе се ограничи и санкционира лажното обвинување за кривично дело, како и малициозното, лекомислено обвинување. Дури во законското битие на ова дело ќе биде опфатено и обвинувањето сторено од небрежност. Со закон ќе се уреди како казниво дело и самото напуштање на обвинението tergiversatio. Ова на прв поглед се чини не логично, меѓутоа во отсуство на државно јавно обвинителство, ова бил единствениот механизам кој го кочел злоупотребувањето на правото на секој да покрене обвинение. Пред да се воведе оваа казнена одредба имало многу случаи кога обвинителите биле подмитувани да го повлечат обвинението, што било и плодна основа за развивање на корупцијата, а неретко тоа го правеле и поради закана по својот живот.

Целта на Римскиот правен систем и на ваквите одредби е да се маргинализираат постапките во кој членовите на судскиот совет само губат време.

[2] Cryer, R., Friman, H., Robinson, D., Wilmshu, E.,(2007): An introduction to International Law and Procedure, Cambridge University Press, Cambridge;

Формалностите во делот од казнената постапка кои што ќе се однесуваат на обвинението ќе бидат воведени во 4 век. Владетелот Constantine ќе го уреди начинот на кој може да биде поднесено обвинението. Според овие одредби обвинението можело да биде поднесено само по писмен пат. Најзначајна промена што ќе ја воведе тој е обвинувањето ex officio односно поднесување на обвинение од страна на компетентен државен орган. Оскудни се информациите со кои располагаме за структурата на овој државен орган но со сигурност можеме да забележиме дека овој орган не постоел само за оваа цел туку обвинителната функција му била дополнителна на основната. Обвинението од државен орган било поднесувано откако ќе се добиела информација за сторено кривично дело. Информацијата најчесто потекнувала од гласини. Паралелно со ова обвинување сеуште постоело и приватното обвинување кое било доминантно. Лицето против кое требало да биде покренато обвинение ex officio не смеело да биде притворено се додека не биде изведено пред истражен магистрат и додека не биде поднесено формално писмено обвинение. Обвинителот давал заклетва дека неговото обвинувањето не претставувало злоупотреба на правото, додека пак на обвинетите им било забрането да поднесат противобвинение или пак да му се заканат на судијата дека и тие имаат право да поднесат обвинение.

Присуството на обвинителот на судењето било неопходно. Доколку обвинителот не ќе се појави тогаш обвинението веднаш се бришело од судскиот регистар. Од моментот кога обвиненијата поднесени *ex officio* ќе започнат да преовладуваат над приватните, ќе започнат и коруптивните проблеми во обвинителството. Најчесто примањето на поткуп од страна на државните официјали за да не поднесат обвинение било од областа на фискалната политика. Злоупотреба ќе има и со институтот амнестија, со кој можело да се повлече обвинението поднесено против амнестираното лице или да му се опрости стореното кривично дело пред да биде поднесено обвинение.

1.2.Јавното обвинителство како посебен државен орган

За прв пат, јавното обвинителство се појавува како посебен државен орган во Франција, по Граѓанската револуција од 1789 година. Во античко време, кривичната постапка имала акузаторна форма, при што приватниот тужител ја имал улогата на кривично гонење, односно таа била во рацете на сите граѓани.

Потребата за создавање на посебен државен орган кој ќе се занимава со кривичното гонење произлегува од желбата да се избегне неоправданото вознемирување на граѓаните со кривичен прогон, особено кога не постојат основи за сомневање дека тие сториле кривично дело. Овој орган би требало да се фокусира на кривичните дела кои се од јавен интерес.

По Револуцијата во 1789 година, членовите на јавното обвинителство стануваат државни службеници со надлежности и ингеренции на државен орган, кој го следи спроведувањето на законите и судските одлуки, и го застапува јавниот интерес пред судовите. Концептот на јавното обвинителство, како што го познаваме денес (со надлежности и функции во кривичното гонење), првпат се појавува во Франција со Законот за кривична истрага од 1808 година[3].

Со овој закон се одвојува правото за подигнување на обвинение, кое сега е доверено на јавниот обвинител како посебен државен орган, од правото за водење истрага, што му е доверено на истражниот судија. Дотогаш, овие две функции биле обединети во рацете на еден орган - истражниот судија. Исто така, јавниот обвинител како државен орган се воведува во текот на XIX век и во многу други европски земји, како што се Белгија и Шпанија.

[3] Витларов Т. (1999), Јавното обвинителство во правниот систем на Македонија, 2 Август , Штип.

1.3.Историски развој на јавното обвинителство во Р.Македонија

Историскиот развој на Јавното обвинителство во Република Македонија, како државен орган, е длабоко поврзан со национално-ослободителната борба на македонскиот народ и стремежот за создавање на сопствена држава.

Во 1991 година, веднаш по осамостојувањето на Р. Македонија од поранешната Југословенска Федерација, беше донесен Уставот на Република Македонија. Во него, во делот за организација на државната власт, се наоѓа одредба за јавното обвинителство, кое е дефинирано како: "единствен и самостоен државен орган кој ги гони сторителите на кривичните дела и на други со закон утврдени казниви дела и врши други работи утврдени со закон[4].”

Оваа формулација е исто така вклучена во Законот за јавното обвинителство, кој беше усвоен во 1992 година. Со Законот за јавното обвинителство од 1992 година се уредуваше основањето на јавните обвинителства, нивната организација и надлежности, подрачјата во кои работат и седиштата на јавните обвинителства, како и условите и постапката за именување и разрешување на јавните обвинители и нивните заменици од страна на Собранието на Република Македонија, на предлог на Владата на Република Македонија, по добиено мислење од Јавниот обвинител на Република Македонија, за период од шест години, со можност за повторно именување. Според Законот, функцијата јавен обвинител и заменик јавен обвинител не може да се комбинира со функцијата пратеник или одборник, ниту со функциите во органите на Републиката, општините и градот Скопје, и тие не можат да вршат политичка функција или да бидат членови на политичка партија или друго политичко здружение.

Дефиницијата на јавното обвинителство во Уставот на Република Северна Македонија и во Законот за јавното обвинителство е опишана како единствен и самостоен државен орган кој ги гони сторителите на кривични и други казниви дела, како и врши други работи утврдени со закон. Јавното обвинителство ги извршува своите функции врз основа на Уставот, законите и меѓународните договори ратификувани во согласност со Уставот, кои се дел од домашниот правен поредок.

[4] Христов А.(1980): Создавање на Македонската држава, Книга I, стр. 160

Периодот од 1946 до 1954 година.

Уставот на ФНРЈ од 1946 година го воспоставува Јавното обвинителство како посебен контролен орган на Народното собрание на ФНРЈ. Јавното обвинителство има задача да ги заштитува државниот и општествено-економскиот систем на ФНРЈ, да ја зацврсти законитоста и да извршува следниве обврски[5]:

- да врши надзор над правилното спроведување на законите од страна на сите министерства, комисии и комитети на Сојузната Влада, како и на владите на Народните Републики и на нив потчинетите управни органи и установи, вклучувајќи ги и службените лица и граѓаните;
- да презема мерки предвидени со законот во судовите и управните органи за заштита на општонародниот имот и исполнување на државните стопански планови, како и заштита на правата и законските интереси на државата, државните установи и претпријатија, општествените организации и граѓаните;
- да спроведува гонење на кривичните дела.

Организационен принцип на јавното обвинителство е хиерархиската субординираност. Овој принцип подразбира дека повисоките јавни обвинители имаат право да даваат упатства, наредби и решенија на пониските јавни обвинители, кои се обврзни да ги следат. Ова е логично, бидејќи во овој период важи принципот на единствена законитост на целата државна територија, што значи дека сите акти на централните државни органи и управи мора да се спроведуваат унифицирано. Во овој контекст, јавното обвинителство активно управува со претходната кривична постапка и предлага покренување на прекршочна постапка, во која исто така учествува.

Во 1951 година, се напушта административно-централистичкиот метод на управување и се воведува социјалистичкото самоуправување. Овие промени влијаат и на организацијата и надлежноста на јавните обвинителства.

[5] Член 1 од Законот за јавно обвинителство, "Сл. Лист на ФНРЈ" бр. 60/46.

Доаѓа до напуштање на оперативните методи во работата на јавното обвинителство, при што тоа престанува да се меша во работите на органите на управата и да интервенира со мерки од надзорно-оперативен карактер. Со донесувањето на Уставниот закон од 1953 година, се напушта посебниот институт на народни обвинители. Јавното обвинителство, со овој Уставен закон, станува самостоен орган во поширокиот систем на државната управа. Неговото место како орган на управата во поширока смисла произлегува од правата на Сојузниот извршен совет да врши надзор над законитоста во работата на јавното обвинителство, како и од другите права што произлегуваат од одговорноста на Сојузната управа пред Сојузниот извршен совет[6].

Периодот од 1954 до 1992 година

Во 1954 година е донесен нов Закон за јавното обвинителство. Со овој закон, јавното обвинителство се дефинира како државен орган кој ја извршува функцијата на кривично гонење и има други права и должности утврдени со закон. Гонењето на сторителите на кривични дела и стопански престапи е основно право и должност на јавното обвинителство[7]. Јавното обвинителство ја насочува и организира работата на сите органи за откривање на криминалитетот и ги контролира сите превентивни акции насочени кон сузбивање и спречување на криминалитетот и другите девијантни појави. Во овој период, функцијата на контрола на законитоста, јавното обвинителство ја задржува во намален обем. На пример, ако со управен акт е повреден закон во корист на поединец или правно лице, а на штета на општествената заедница, јавното обвинителство било надлежно да покрене управен спор.

Со Законот за кривичната постапка од 1955 година, истрагата била ставена во надлежност на судот, додека за одредени кривични дела надлежноста била пренесена на иследните органи и органите за внатрешни работи. Јавното обвинителство функционирало како самостоен државен орган за надзор на Сојузниот извршен совет, а не како орган на Сојузното народно собрание.

[6] Гучетиќ В., Рад и деловање Јавних тужалаштва 1945 до 1975 год., Тридесет година Јавнотужилачке организације, стр. 35;

[7] Член 1 од Законот за јавно обвинителство, "Сл. Лист на ФНРЈ" бр. 51/54.

Оваа институција работела врз основа на закон, но и по добиените насоки од Службата за информативна безбедност. Сојузниот јавен обвинител го именувал Сојузниот извршен совет, а исто така имал овластување да ги поставува и разрешува неговите заменици со согласност од Сојузниот извршен совет. Исто така, Сојузниот јавен обвинител ги именувал и разрешувал републичките јавни обвинители и нивните заменици, во согласност со Републикиот извршен совет. Окружните и општинските јавни обвинители биле именувани и разрешувани од Републиканскиот јавен обвинител во согласност со Извршниот совет на републиката.

Развојот на јавното обвинителство започнува со усвојувањето на Уставот од 1963 година и Законот за јавното обвинителство. Според Уставот од 1963 година, јавното обвинителство е во непосредна врска со претставничкото тело и функционира како самостоен орган. Во овој устав се истакнува дека јавното обвинителство е правосуден орган во поширока смисла, не е дел од судскиот систем и е надвор од системот на управни органи и политичката извршна власт, што го прави самостоен орган со специфична улога и задачи[8].

Јавното обвинителство е посебен орган кој, со цел да ги применува законите и да ја заштити законитоста, спроведува кривично гонење и презема мерки и правни средства утврдени со закон. Исто така, има и други права и должности кои се предвидени со закон. Организационските единици остануваат непроменети, а тука спаѓаат Сојузен јавен обвинител, републички или покраински обвинител, како и окружни и општински јавни обвинители. Основната должност и право на јавното обвинителство е да гони сторители на кривични дела и стопански престапи, при што игра и координирачка и насочувачка улога во борбата против криминалитетот. Во овој период, новина е овластувањето на јавниот обвинител да може да побива поединечни акти на установи или претпријатија кои не се во согласност со законот и со кои се нанесува штета на работната организација или општествената заедница.

[8] Член 1 од Законот за јавно обвинителство, "Сл. Лист на ФНРЈ" бр. 7/75.

Со формирањето на Уставниот суд, Јавното обвинителство веќе не ја има улогата на контролор на уставноста и законитоста на одлуките и другите акти на управните органи, како и на стопанските и самоуправните организации. Во овој период, новина во работата на јавниот обвинител е овластувањето да ги следи и проучува општествените односи и појави кои се важни за остварување на неговата функција. За ова, јавните обвинители се обврзани да ги информираат надлежните органи или организации, за да се отстранат незаконитостите во конкретните случаи. Сојузниот јавен обвинител се именува и разрешува од Републичкиот јавен обвинител во согласност со Републичкиот ИС, а неговите заменици се именуваат од Републичкиот јавен обвинител во согласност со Републичкиот извршен совет.

Сојузното Собрание било именувано и разрешувано од Сојузниот јавен обвинител, по предлог на Сојузниот извршен совет, а неговите заменици биле именувани и разрешувани во согласност со СИС. Републичкиот јавен обвинител ги именува и разрешува окружните и општинските обвинители, како и нивните заменици, во согласност со соодветните собранија на околијата или општината. Уставот на СФРЈ од 1974 година ја регулира надлежноста, местото и функцијата на Јавното обвинителство како целина. Со уставите на соодветните републики се регулирани местото, функцијата и надлежностите на републичките јавни обвинителства. Јавното обвинителство функционира како самостоен државен орган. Со уставните промени се појавува т.н. републички карактер на правосудството, што значело дека во крајна инстанца се завршува во Републиката.

Во согласност со ова уставно решение, јавните обвинители добивале задолжителни упатства од Сојузниот јавен обвинител само во случаи каде што Федерацијата имала надлежност да пропишува кривични дела, како и во предмети поврзани со стопански престапи утврдени со сојузен закон, за чие спроведување биле одговорни сојузните органи. Сојузниот јавен обвинител имал овластување да именува и разрешува членови на Сојузното Собрание.

Во 1978 година, Собранието на Социјалистичка Република Македонија донело нов Закон за јавните обвинителства. Според овој закон, јавното обвинителство се дефинира како „самостоен државен орган кој ги гони сторителите на кривични дела и други со закон утврдени казниви дела, презема со закон предвидени мерки за заштита на интересите на општествената заедница и вложува правни средства за заштита на уставноста и законитоста".

Периодот од 1992 до 2004 година

По осамостојувањето на Република Македонија од поранешната Југословенска Федерација во 1991 година, беше донесен Уставот на Република Македонија.

Во делот за организација на државната власт, овој Устав вклучува одредба за јавното обвинителство, кое е дефинирано како: "единствен и самостоен државен орган кој ги гони сторителите на кривичните дела и на други со закон утврдени казниви дела и врши други работи утврдени со закон." Иста формулација е преземена и во Законот за јавното обвинителство, кој беше донесен во 1992 година. Согласно со уставните одредби и новиот Закон за јавното обвинителство, Јавното обвинителство на Република Македонија е единствен и самостоен државен орган, чија примарна задача е да ги гони сторителите на казнивите дела. Своите функции ги врши врз основа на Устав и закон, а во својата работа тој е независен[9].

Мандатот на јавните обвинители и заменици трае 6 години со право на повторен избор, а Јавниот обвинител за својата работа одговара пред Парламентот. Владата на РМ предлага именување на Јавен обвинител, а Министерот за правда нема функционална и институционална надлежност во однос на јавното обвинителство. Сепак, постои специфичен однос помеѓу јавното обвинителство и извршната власт, кој се огледа во тоа што владата на Република Македонија предлага кандидати до Собранието, вклучувајќи и кандидат за Јавен обвинител на Р. Македонија, како и предлози за другите јавни обвинители и нивните заменици, по претходно позитивно мислење на Јавниот обвинител на Македонија.

[9] Член 1 од Законот за јавно обвинителство, "Сл. Лист на ФНРЈ" бр.80/92.

Според уставот, функцијата јавен обвинител не може да се комбинира со други јавни или професионални функции, ниту со членство во политички партии. Условите за именување на лице на функцијата јавен обвинител се утврдени со Законот за јавното обвинителство. Покрај општите услови за засновање работен однос во државен орган, кандидатот мора да биде државјанин на РМ, да има диплома од правен факултет со положен правосуден испит и да поседува углед за вршење на функцијата јавен обвинител.

Исто така, потребно е и одредено работно искуство со потврдени резултати: 5 години за основен обвинител, 9 години за виши обвинители и 12 години за работа во Јавното обвинителство на Македонија. Централизмот и хиерархиската структура остануваат основни принципи во организацијата на работата на јавното обвинителство.

Принципот на официјалност и принципот на легалитет му овозможуваат на јавниот обвинител да ги остварува своите овластувања како еден од овластените тужители во кривичната постапка, каде што гонењето се спроведува по службена должност. Во 1996 година, со донесувањето на Законот за измени и дополнувања на Законот за јавното обвинителство, не беа воведени никакви новини во однос на новата организациска структура на јавното обвинителство.

Закон за јавното обвинителство од 2004 година

Со Законот за јавно обвинителство од 2004 година направен е обид за усвојување на нови законски решенија кои ќе овозможат поголема самостојност на Јавното обвинителство во однос на политичко-извршната власт. Остварувањето на уставниот концепт за самостојноста на јавното обвинителство во извршувањето на неговата основна функција сè повеќе ја нагласува реализацијата на принципот на владеење на правото и еднаквоста на граѓаните пред законот[10].

[10] Закон за јавно обвинителство (2004) "Сл.весник на РМ" бр. 38/04.

Местото и положбата на јавното обвинителство во правниот систем се дефинирани со новиот Закон за јавното обвинителство на ист начин како што е утврдено со Уставот на РМ од 1991 година. Во однос на надлежностите, дојдено е до нивно прецизирање, особено во предистражната постапка, каде што е нагласена улогата на јавниот обвинител како координатор и насочувач на постапката. Во овој контекст, зајакнати се позициите на јавното обвинителство.

Посебно се нагласува овластувањето на јавниот обвинител да може да бара од надлежните државни органи да му бидат ставени на располагање едно или повеќе овластени службени лица за определен период, како во претходната, така и во кривичната постапка што се води по негово барање.

Закон за јавното обвинителство од 2020 година

Со законот за јавно обвинителство се регулирааат основањето, надлежноста, организацијата, фукционирањето и укинувањето на ЈО, основите, постапката именување како и разешувањето на ЈО на РСМ, основите за избор, престанок и разрешување на функцијата на јавен обвинител како и дисциплинските постапки под кои подлежат.

Исто така во овој закон, детално е разработено за организацијата на јавното обвинителство, како и основањето на стручен колегиум (советодавно тело) кој расправа и дава мислења и предлози за конкретни правни прашања, годишен план, начелни планови и друго,фукцијата на јавните обвинителства, преземањето на кривично гонење, надлежностите на секое јавно обвинителство посебно, правата и обврските на јавните обвинители, оцените за работа, дисциплинските постапки на кои подлежат како и лицата кои работата во тие јавни обвинителства односно јавнообвинителските службеници.

Средствата на јавните обвинителства се обезбедуваат од Буџетот на РСМ [11] и висината на средствата за работа на јавното обвинителство изнесува најмалку 0,4% од Буџетот на РСМ за тековната година, доколку со тоа не се нарушува праведната распределба на буџетските средства и не се влијае врз средствата планирани за сите буџетски расходни ставки.

[11] Член 100 од Закон за јавното обвинителство („Службен весник на РСМ, бр. 42 од 16.2.2020 година)

ГЛАВА II – ЈАВНОТО ОБВИНИТЕЛСТВО ВО Р.МАКЕДОНИЈА

2.1. Правна положба на Јавното обвинителство

Јавниот обвинител е странка и субјект во кривичната постапка кој, во име на државата, иницира започнување на кривично гонење за дела што се гонат по службена должност. Тој е единствен и независен државен орган кој ги гони сторителите на кривичните дела, како и на други казниви дела утврдени со закон, и извршува други задачи предвидени со закон. Јавното обвинителство ги остварува своите функции врз основа на Уставот на РМ, законите и меѓународните договори ратификувани во согласност со Уставот. Функцијата на јавното обвинителство ја извршуваат Јавниот обвинител на РМ и јавните обвинители, кои ја вршат својата работа законито, непристрасно и објективно, почитувајќи и заштитувајќи ги слободите и правата на човекот и граѓаните, како и правата на другите правни субјекти. Во рамките на своите надлежности, тие, во име на државата, се грижат за ефикасноста на кривичноправниот систем[12].

Јавниот обвинител може да има еден или повеќе заменици. Собранието на РМ утврдува услови за определување на бројот на заменици на јавните обвинители и го определува бројот на заменици во јавните обвинителства. По предлог на Владата, Собранието на РМ ги именува и разрешува јавниот обвинител и заменикот јавен обвинител за мандат од 6 години, со можност за повторно избирање.

Една од најзначајните функции на јавниот обвинител е да ги заштити правата на граѓаните на еднаквост пред законот, без оглед на пол, раса, боја на кожа, национално и социјално потекло, политичко и верско уверување, како и имотна и општествена положба. Никој не може да влијае на самостојноста и непристрасноста на јавниот обвинител во вршењето на неговата функција. Политичкото организирање и дејствување во јавното обвинителство е забрането, но тоа не значи дека се ограничува правото на слобода на изразување, вероисповед, здружување и собирање.

[12] Марина П., Ѓеорѓиевски С. (1997), Јавното обвинителство, Скопје.

Јавниот обвинител презема процесни дејствија со цел да се донесе правилна и законска судска одлука, а не дејствува само од аспект на интересите што ги има како процесна странка која ја врши функцијата на кривичното гонење. Тој е должен со еднакво внимание да ги испитува и фактите што го товарат обвинетиот, како и оние што му одат во прилог. Јавниот обвинител исто така има овластувања да присуствува на седници на судот кој одлучува по жалба, да учествува во постапката за пренесување на месната надлежност, а како единствен овластен орган за заштита на законитоста, има право да поднесе барање за заштита на законитоста во корист на обвинетиот или осуденият, како и во случај кога со пресудата може да се утврди дека законот е повреден. Јавниот обвинител може да има еден или повеќе заменици. Заменикот јавен обвинител може да врши секое од дејствијата за кои според законот е овластен јавниот обвинител, односно во постапката пред судот, други органи и други правни лица[13].

За да се заштитат правата и слободите на човекот и граѓанинот, како и интересите на општествената заедница и други правни субјекти, ефикасното откривање на кривични дела и сторители, како и примената на правни средства, е од клучно значење. Поради тоа, повисокиот јавен обвинител има обврска да дава обврзувачки упатства на понизок јавен обвинител во врска со неговата работа. Овие упатства можат да се однесуваат на преземање на одредени активности и мерки.

Повисокиот јавен обвинител го превзема кривичното гонење и извршува одредени задачи за кои е надлежен понискиот јавен обвинител. Исто така, повисокиот јавен обвинител има право да го овласти понискиот јавен обвинител да води постапки за одредени предмети или да извршува специфични задачи од надлежноста на друг јавен обвинител.

Јавното обвинителство функционира на основа на хиерархиска субординација и централизам и според Законот за Јавното Обвинителство, оваа институција е организирана на неколку нивоа[14]:

[13] Матовски Н., Лажетиќ – Бужаровска Г., Калајџиев Г., (2009) Казнено процесно право — Скопје, стр. 193

[14] Закон за Јавно обвинителство (Сл Весник на РСМ бр. 42 од 16.02.2020 година)

- Јавно обвинителство за подрачје на суд од соодветен степен,
- Јавно обвинителство на РСМ се основа за целата територија на РСМ со седиште во Скопје,.
- Вишо Јавно обвинителство за подрачјето на апелационен суд,
- Основно јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција се основа за целата територија на РСМ и
- Основн ојавно обвинителство се основа за подрачјето на еден или повеќе судови.

Според централизмот како организациски принцип, сите тие работат како единствен орган, на чие чело е Јавниот обвинител на РСМ, кому му се подредени сите јавни обвинители, иако постојат различни видови јавни обвинители со различна организација и надлежност.

2.2. Надлежности на јавниот обвинител

Јавното обвинителство, во рамките на своите надлежности, активно работи на навремено и ефикасно откривање на кривични и други казниви дела, како и на нивните сторители.

Јавниот обвинител има неколку надлежности и тоа:

- Стварна надлежности и
- Месна надлежност.

Стварната надлежност на јавниот обвинител е определена според стварната надлежност на судот, односно за подрачјето за кое е избран Јавниот обвинител и со Законот за Јавно обвинителство.Во однос на надлежностите на Основно јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција, согласно ЗЈО (чл.31) точно и прецизно се опишани кривичните дела кои се во негова надлежност и тој постапува пред Одделение за организиран криминал и корупција Скопје.[15]

[15] Член 40, ст.1 од Закон за кривична постапка (Сл.Весник на РМ, бр.150 од 18.11.2010 година

Месната надлежност на јавните обвинители се определува според одредбите што важат за надлежноста на судот за подрачјето за кое е избран Јавниот обвинител односно месната надлежност на судот за кој постапува и според местото на извршување на кривичното дело.[16]

Исто така многу е важно да го спомнеме и судирот на надлежности. Судир на надлежност имаме кога двајца јавни обвинители сметаат дека се надлежни за определено кривично дело. Согласно законот, судирот на надлежности го решава непосредно повисокиот јавен обвинител.

2.3.Организациска поставеност на јавното обвинителство

Јавното обвинителство на Република Северна Македонија се состои од 22 основни јавни обвинителства, четири виши јавни обвинителства и Републичко јавно обвинителство, сите хиерархиски подредени на Јавниот обвинител на РСМ. Иако организацијата на јавното обвинителство обично следи мрежата на основните судови, забележуваме дека има четири основни јавни обвинителства помалку во однос на 26 основни судови со надлежност во кривичната материја (освен Основниот граѓански суд во Скопје)[17].

Сепак, ова не претставува пречка за функционирањето на јавнообвинителскиот систем, бидејќи се работи за принцип на концентрирање на јавнообвинителското постапување во обвинителства што работат на територијата на основните судови со основна надлежност: ОЈО Кавадарци и пред судот во Неготино; ОЈО Кочани и пред судот во Виница; ОЈО Куманово и пред судот во Кратово; и ОЈО Прилеп и пред судот во Крушево. Јавното обвинителство на РСМ има седиште во Скопје и функционира на целата територија на РСМ, а функцијата на јавното обвинителство е доверена на Јавниот обвинител.

Вишото јавно обвинителство е основано за подрачје на апелационен суд, и во согласност со тоа, во нашата земја постојат четири виши јавни обвинителства во Битола, Гостивар, Скопје и Штип.

[16] Г.Калајџиев, М.Трombева, Г.Лажетиќ, Т.Витларов, Л.Неделкова, П.Јанкуловска, М.Денковска,Д.Кадиев -Коментар на Законот за кривична постапка- (стр.136)

[17]Законот за Советот на јавните обвинители, (Службен весник на РСМ број 150/07, 100/11)

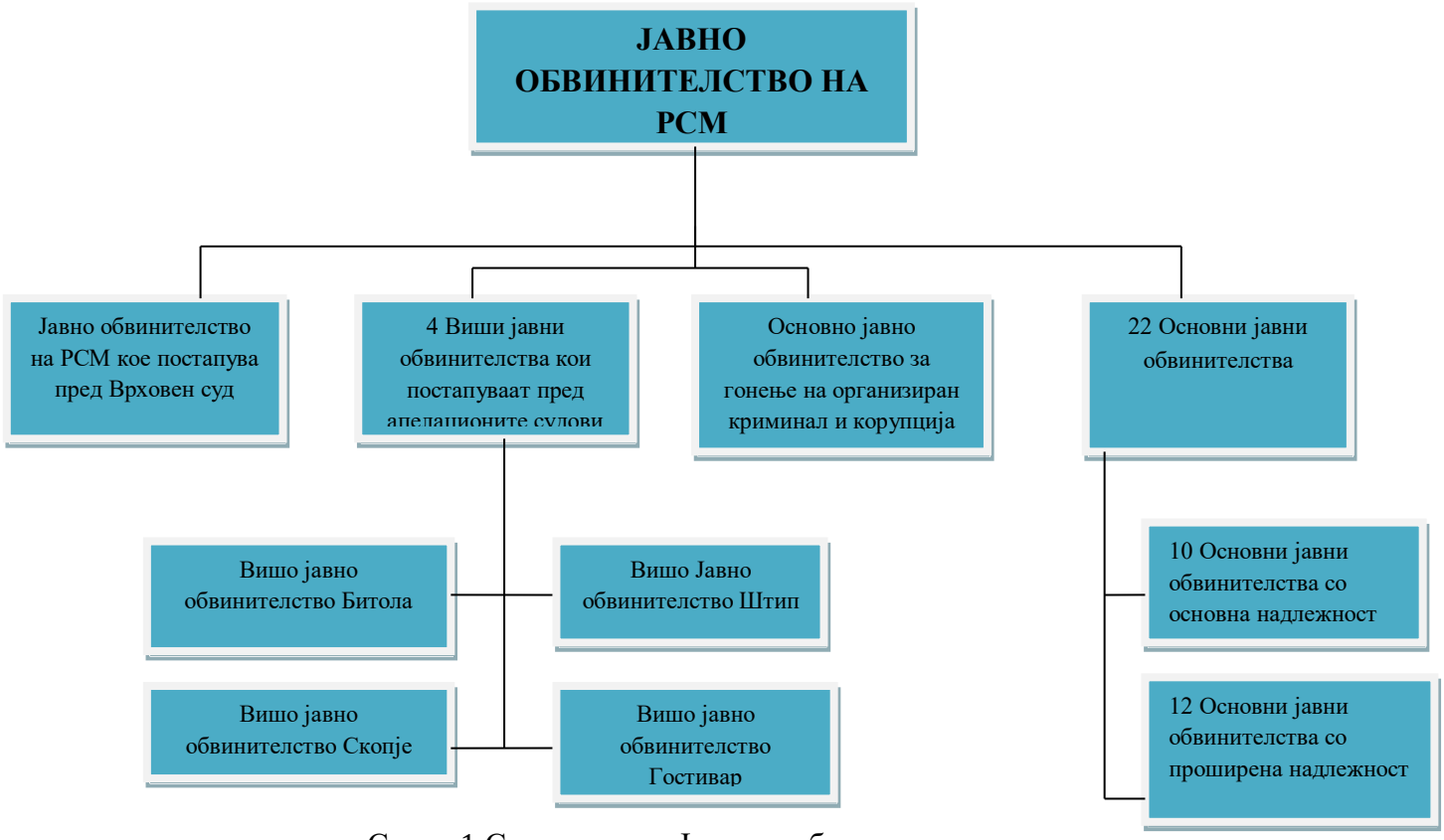
Во вишото јавно обвинителство работат виш јавен обвинител и јавни обвинители. Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција, пак, е основано за целата територија на РСМ и има седиште во Скопје. Неговата работа ја вршат основниот јавен обвинител за гонење на организиран криминал и корупција, како и јавните обвинители во тоа обвинителство. Во Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција, како и во јавното обвинителство основано за подрачје на суд со проширена надлежност, се формираат специјализирани одделенија за следење и откривање на криминалитетот, со посебна стручна служба согласно со одредбите од Законот за јавно обвинителство. Во јавните обвинителства основани за подрачје на суд со проширена надлежност, исто така, се формираат специјализирани одделенија за малолетници.

Со измените на Законот за Јавното обвинителство во 2018 година, во Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција е формирано специјализирано Одделение за истражување и гонење на кривични дела што ги извршуваат лица со полициски овластувања и припадници на затворската полиција. Одделението располага со посебна стручна служба и јавни обвинителски истражители од истражниот центар, согласно со овој закон. Јавните обвинители и раководителот на одделението ги именува јавниот обвинител на Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција, за период од четири години со право на повторен избор.

Во рамките на организацискатa структура на јавните обвинителства, во 2008 година е основан Советот на јавните обвинители на Република Северна Македонија како самостоен орган кој ја гарантира и обезбедува независноста на јавните обвинители во вршењето на нивната функција. Според законската регулатива, Советот е независно тело во кое е забрането политичко организирање и дејствување, и работи на спречување на какво било влијание во јавното обвинителство.

Членувањето во Советот не може да се комбинира со членство во политичка партија или со вршење на друга јавна функција и професија. Основната законска надлежност на Советот на јавните обвинители на Република Северна Македонија е да ги избира и разрешува јавните обвинители на сите нивоа, освен јавниот обвинител на Република Северна Македонија, кој се избира од Собранието, по предлог на Владата на Република Северна Македонија. Советот дава мислење за предлогот од Владата.

Главните надлежности и обврски на Советот вклучуваат утврдување на бројот на јавните обвинители, следење на нивната работа врз основа на поднесените годишни и месечни извештаи, како и разгледување на поднесените претставки. Советот одлучува и за утврдување на нестручно и несовесно вршење на функцијата јавен обвинител. Во рамките на своите надлежности, Советот оценува годишните извештаи на јавните обвинителства, дава мислење за програмите на Академијата за судии и јавни обвинители, издава и одзема службени легитимации, како и презема други активности во согласност со своите надлежности.

Слика 1.Структура на Јавното обвинителство

2.4.Кадровска опременост во јавното обвинителство

Ефикасноста на јавните обвинителства, квалитетот на нивната работа, како и транспарентноста и отвореноста на оваа институција, во голема мера зависат од јавнообвинителската служба. Кадровската опременост на јавнообвинителската служба, особено во однос на доволниот број стручни соработници кои работат со јавните обвинители, значително придонесува за зголемување на квалитетот во работењето, почитувањето на роковите за постапување, како и за одржување на интересорската соработка (со МВР, Финансиска полиција, надлежните органи за финансиско разузнавање, судовите, судска медицина, притвореничките одделенија во пенитенцијарните установи и сл.). Важно е да се истакне дека службите во јавното обвинителство, кои се задолжени за комуникација и односи со јавноста, играат важна улога во градењето на сликата и довербата на граѓаните во оваа институција. Тие имаат обврска да ја информираат јавноста навремено и транспарентно за работата на обвинителствата, што придонесува за поголема транспарентност и целосно информирање на граѓаните.

Согласно Законот, јавнообвинителски службеници се лица кои што се вработени во јавните обвинителства кои вршат технички и помошни работи.Тие имаат статус на административни службеници кои помагаат во работата на јавните обвинители и имаат свои нивоа и категории по кои се препознаваат.

Според сите надлежности и обврски што спаѓаат во рамките на задачите на јавнообвинителската служба, може да се заклучи дека правилната организациска структура и соодветната кадровска опременост, во смисла на доволен број на јавнообвинителски службеници, се клучни предуслови.

Исто така заради остварување и заштита на правата на јавнообвинителските службеници се формира Совет на јавнообвинителска служба составен од седум членови чии што надлежности се да одлучува по жалби и преговори во втор степен, на начин со мнозинство од гласови од вкупниот број на членови на Советот.

Според Законот за јавнообвинителската служба, јавнообвинителската служба се состои од следните категории вработени[18]:

- јавнообвинителските службеници во јавните обвинителства
- лица со статус на административен службеник кои во јавните обвинителства извршуваат аналитички, материјално-финансиски, информатички и други работи согласно со закон;
- стручни лица (јавнообвинителски истражители) вработени во јавните обвинителства кои се занимаваат со стручни работи поврзани со следење, откривање и истражување на криминалитетот;
- лица кои извршуваат технички и помошни работи и немаат статус на јавнообвинителски службеници, а се вработени во јавните обвинителства.

2.5. Независност на Јавното обвинителство

Јавното обвинителство во Р. Македонија е самостоен и независен државен орган, што е загарантирано со Уставот и Законот за Јавното обвинителство. Независноста на Јавното обвинителство се одразува во неговата одделеност од законодавните и извршните органи (политичката извршна власт). Обвинителството треба да функционира независно, но тоа не значи дека не подлежи на никаква контрола во својата работа.

Јавните обвинители работат независно на конкретни случаи, но не можат да бидат независни од општата политика ниту да функционираат изолирано од спроведувањето на генералната политика во државата. Кога се зборува за факторите кои влијаат на самостојноста на Јавното обвинителство, најчесто се истакнуваат институционалните и субјективните фактори. Институционалните фактори вклучуваат:

- начинот на избор на јавните обвинители,
- времетраењето на нивниот мандат,
- критериумите за унапредување и прераспределба во службата,
- финансирањето на Јавното обвинителство и платите на јавните обвинители.

[18] Закон за јавнообвинителската служба (Службен весник на РСМ бр. 62/15, 231/15, 11/16 и 21/18)

Основните, виши и јавни обвинители во Јавното обвинителство на Р.Македонија имат траен мандат, а нивниот избор го врши Советот на јавните обвинители. Јавниот обвинител на Република Македонија, по предлог на Владата, го именува Собранието за период од 6 (шест) години[19].

За да се обезбеди институционална самостојност, предлогот на Владата за јавниот обвинител треба да биде од пријавените кандидати за кои Советот има дало позитивно мислење. Ако Советот не даде позитивно мислење за ниту еден од пријавените кандидати, Владата не може да поднесе предлог, па постапката за објавување на оглас се повторува. Во Законот за јавно обвинителство се наведени критериумите за унапредување на јавните обвинители, а тоа вклучува: односот кон работата, стручното знаење, ажурноста, способноста за стручно решавање на правните прашања, преземање на дополнителни работи во изготвување на прописи, едукација, менторство и слично.

Востановен е систем за оценување на работата на јавни обвинители, со цел имплементирање на овие критериуми, а за што се донесени и потребните подзаконски акти. Во законот е предвидена постапка за времено преместување на јавен обвинител во друго Јавно обвинителство преку оглас. Доколку никој не се пријави на огласот, по негово претходно одобрување, Советот на јавни обвинители, на предлог на јавниот обвинител на Р.Македонија, може привремено да го упати во друго јавно обвинителство, најмногу до шест месеци. За финансирањето на Јавното обвинителство донесен е посебен Закон за платите на јавните обвинители и членовите на Советот, но поради економските проблеми во нашата држава, тој е ставен надвор од примена. Исто така, начинот на определување на потребните средства и нивната висина не е во корист на обезбедување на самостојноста на Јавното обвинителство. Во моментов, нормалното извршување на јавнообвинителската функција е доведено во прашање поради недостиг на финансиски средства. Најголема опасност за независноста на јавните обвинители произлегува од начинот на нивното именување. Со тоа што Владата ги предлага кандидатите, нивната независност е доведена во прашање.

[19] Витларов Т., (1999) Јавното обвинителство во правниот систем на Македонија, Штип.

Друг фактор кој влијае на независноста на Јавното обвинителство е висината на платите. За да бидат јавните обвинители и замениците, како државни службеници, совесни, стручни, правични и некорумптирани, државата мора да обезбеди соодветни материјални услови, односно да ги плати адекватно. Независноста на Јавното обвинителство е гаранција дека човековите права и слободи ќе бидат заштитени, а граѓаните во судир со државата преку Јавното обвинителство ќе можат да најдат заштита на своите права. Политичко-извршните органи немаат законски овластувања да се мешаат во работата на Јавното обвинителство ниту да му даваат задолжителни упатства или инструкции.

Независноста на Јавното обвинителство треба да биде таква што нема да има влијанија врз јавниот обвинител во однос на превземањето на кривично гонење, без оглед на субјективни или какви било други влијанија при донесувањето на одлуки во текот на кривичната постапка. Јавниот обвинител во својата работа треба да се води според начелото на совесност, легалитет, правичност, барање на вистината, еднаквост на граѓаните и принципот на владеење на правото.

2.6.Принципи на јавното обвинителство

Казнената постапка е збир на процесни дејства што ги преземаат одредени државни органи и лица во случај кога постои основано сомнение за извршување на казниво дело. Целта на овие дејства е да се утврди дали навистина е извршено казнивото дело, ако е, кој е сторителот, и дали е потребно да се изрече казна според материјалното кривично право. Доколку е потребно, казната треба да се определи и квалитативно и квантитативно[20].

Под принципи на кривичното процесно право подразбираме општите правила до кои се доаѓа со синтеза на процесните прописи, кои можат да потекнуваат од внатрешното или од меѓународното право. Како основни принципи за поведувањето на кривичната постапка се вбројуваат принципот на акузаторност, принципот на официјалност и принципот на легалитет.

[20] Бужаровска Г., Калајџиев, Г., Матовски, Н.(2010): Казнено процесно право, Скопје;

Во однос на принципите кои се поврзани со водењето на кривичната постапка, ги среќаваме принципот на барање на вистинитоста, принципот на контрадикторност, принципот на усност, принцип на непосредност, принципот на јавност и принципот на правична постапка.

2.6.1. Принцип на опортунитет

Покрај условите пропишани со законот кои се важни за кривично гонење, принципот на опортунитет вклучува и целесообразноста на гонењето од аспект на државните интереси.

Со принципот на опортунитет се овозможува: да се води сметка за индивидуалните и државните интереси, за извршителот на кривичното дело, неговото семејство или јавноста, за барањата на државната политика во меѓународните односи, како и за други факти кои поддржуваат ова начело, како што се малото значење на кривичното дело и отсуството на штетни последици, надоместената причинета штета и слично.

2.6.2.Принцип на легалитет

Принципот на легалитет го обврзува јавниот обвинител да преземе кривично гонење за оние кривични дела кои се гонат по службена должност, кога се исполнети законските услови, без да го зема во предвид своето сопствено уверување за целесообразноста и корисноста на кривичното гонење во поединечни случаи.

2.6.3.Принцип на акузаторност

Според принципот на акузаторност, кривичната постапка може да започне и да продолжи само ако постои барање од овластениот тужител, кој во основа е *dominus* во кривичната постапка. Овој принцип овозможува поделба на основните функции на кривичната постапка, а тоа се гонење, одбрана и пресудување, при што секоја од овие функции им се доверува на различни субјекти – носители на функциите. Во член 16 е наведено дека кривичната постапка се води по барање на овластениот тужител. Но не само започнувањето, туку и понатамошниот тек на постапката зависи од овластениот тужител (чл. 47 и чл. 53, чл. 278, чл. 341 т. 3 од ЗКП).

2.6.4.Принцип на официјалност

Под принцип на официјалност се подразбира дека започнувањето и водењето на постапката е обврска на државните органи. Јавниот обвинител е должен да го преземе кривичното гонење дури и ако оштетениот се противи на тоа. Отстапување од принципот на официјалност се случува во случај на кривично гонење по предлог и приватна тужба.

2.7. Именување - избор на Јавните обвинители

Собранието на РМ, како законодавно тело, е одговорно за именувањето на Јавните обвинители, додека изборот на јавните обвинители го спроведува посебен орган – Советот на јавни обвинители. Надлежноста, составот и структурата на СЈО, мандатот на неговите членови, како и основите и постапката за престанок и разрешување на член на СЈО се уредуваат со ЗЈО. СЈО е независен орган кој ја обезбедува и гарантира самостојноста на јавните обвинители во извршувањето на нивната функција и има својство на правно лице со седиште во Скопје. Како највисок орган во хиерархијата на јавнообвинителската организација, Собранието на РМ ги именува Јавните обвинители на РМ по предлог на Владата на РМ, со мандат од шест години и право на повторен избор, додека СЈОРМ дава мислење по предлогот на Владат[21].

СЈОРМ ги избира јавните обвинители без ограничување на времетраењето на мандатот, согласно условите и постапката утврдени со закон. Освен највисокиот во хиерархијата од јавните обвинители, кои ги избира СЈОРМ, ограничен мандат од четири години со право на повторен избор имаат:

- виш јавен обвинител на вишо јавно обвинителство,
- основен јавен обвинител за гонење на организиран криминал и корупција,
- основен јавен обвинител за основно јавно обвинителство, и
- јавните обвинители во Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција.

[21] ДЕЛОВНИК ЗА РАБОТА НА СОВЕТОТ НА ЈАВНИТЕ ОБВИНИТЕЛИ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА, 22.08.2008год., Скопје

За јавен обвинител може да биде именувано или избрано лице кое ги исполнува следниве услови:

- има положено правосуден испит во Република Македонија,
- активно го владее македонскиот јазик,
- е работоспособно и има општа здравствена способност,
- има стекнато универзитетска диплома за дипломиран правник во Република Македонија или нострифицирана диплома од странство,
- завршило Академија за јавни обвинители и
- е државјанин на Република Македонија.

Покрај овие општи услови, ЗЈО утврдува и посебни услови кои се разликуваат во зависност од рангот на функцијата на јавниот обвинител за која се именува или избира. Посебните услови вклучуваат вкупен општ стаж во правни работи по положениот правосуден испит, стаж како јавен обвинител со потврдени резултати во работењето, титула на универзитетски професор или успешно завршена обука на Академијата за обука на судии и јавни обвинители:

- минимум осум години работно искуство со докажани резултати во правни работи по положениот правосуден испит, и редовен или вонреден универзитетски професор кој предавал правен предмет од правосудна практика повеќе од 10 години - за именуван Јавен обвинител на РМ;
- минимум осум години работно искуство со докажани резултати во правни работи по положениот правосуден испит - за јавен обвинител во Јавното обвинителство на РМ;
- минимум пет години стаж како јавен обвинител со докажани резултати во работата - за виш јавен обвинител на вишо јавно обвинителство;
- минимум пет години работно искуство со докажани резултати во правни работи по положениот правосуден испит - за јавен обвинител во вишо јавно обвинителство;
- минимум четири години стаж како јавен обвинител со докажани резултати во работата - за јавен обвинител на и јавен обвинител во Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција;

- минимум три години стаж како јавен обвинител со докажани резултати во работата - за основен јавен обвинител на основно јавно обвинителство.
- завршена обука во Академијата за обука на судии и јавни обвинители – за јавен обвинител во основно јавно обвинителство.

Функцијата на Јавниот обвинител на РМ, како највисок во хиерархијата, престанува во следниве случаи[22]:

- по сопствено барање,
- ако го изгуби државјанството на РМ,
- ако трајно ја загуби способноста за вршење на функцијата јавен обвинител;
- ако е избран или именуван на друга јавна функција;
- ако е осуден со правосилна судска одлука на казна затвор во траење од најмалку шест месеци, или на пократка казна затвор или друга кривична санкција за кривично дело кое го прави недостапен за вршење на функцијата јавен обвинител.

На останатите јавни обвинители функцијата може да им престане во следниве случаи:

- по сопствено барање,
- ако го изгуби државјанството на Р.М,
- ако трајно ја загуби способноста за вршење на функцијата јавен обвинител,
- ако ги исполни условите за старосна пензија,
- ако на негово барање и со негова согласност е избран или именуван на друга јавна функција, освен кога функцијата јавен обвинител мирува под услови утврдени со закон, и
- ако е осуден со правосилна судска одлука на казна затвор во траење од најмалку шест месеци, или на пократка казна затвор или друга кривична санкција за кривично дело кое го прави недостоен за вршење на функцијата јавен обвинител.

[22] Јавно обвинителство, официјален веб сајт, www.jorm.org.mk/zakon-JO.shtml

Прекинот на функцијата го утврдува СЈО. Јавниот обвинител на РМ може да биде разрешен пред истекот на мандатот во следниве ситуации:

- поради незаконито, ненавремено или недоволно стручно извршување на функцијата,
- ако со своето однесување и дејствување покажува неспособност за извршување на функцијата,
- ако не поднесе барање за започнување на кривична постапка за случаи предвидени со закон,
- поради нарушување на угледот на функцијата.

Јавен обвинител од друг ранг може да биде разрешен од функцијата поради:

- потешка дисциплинска повреда која го прави недостоен за извршување на функцијата јавен обвинител, согласно со законот – потешка повреда на јавниот ред и мир, потешка повреда на правата и непочитување на честа и достоинството на странката и на другите учесници во постапката, недостојно однесување кон поединци, државни органи или други правни лица во врска со извршувањето на функцијата или надвор од неа, повреда на начелото на недискриминација по било кој основ и оневозможување на вршење надзор над работата на јавниот обвинител од страна на повисокото јавно обвинителство.
- неодговорно и нестручно извршување на функцијата јавен обвинител под услови утврдени со закон – под нестручност се подразбира недостаток на професионалност и стручност што влијае на квалитетот на работата, непознавање на законите, ратификуваните меѓународни договори и други прописи, како и неквалитетно изготвување на одлуки и други документи од страна на јавниот обвинител. Под несовесност се подразбира грубо повредување на нормите на Кодексот на јавните обвинители, незаконито, ненавремено или немарно извршување на функцијата јавен обвинител, пристрасен однос во постапувањето по предметите, неовластено издавање класифицирани информации, неовластено објавување информации и податоци за обвинителски предмети и слично.

ГЛАВА III – ОСНОВНО ЈАВНО ОБВИНИТЕЛСТВО

Основното јавно обвинителство (ОЈО) е институција во правниот систем на Република Северна Македонија (како и во други земји со слични правни системи), која ја претставува државата во процесот на спроведување на кривичната правда. Оваа институција е дел од јавното обвинителство и има задача да го гони извршителот на кривично дело, да го брани јавниот интерес и да обезбеди законитост.

Во Основното јавно обвинителство јавно-обвинителската функција ја вршат јавниот обвинител и јавните обвинители на Основното јавно обвинителство[23].Обвинителскиот кадар го сочинуваат советници во јавното обвинителство и вработени кои се задолжени за административно-техничко работење, материјално-финансиско работење, сметководство, информатички и општи административни служби.

Работата на Основното јавно обвинителство ја води јавниот обвинител, кој ја застапува оваа институција пред други органи, институции и граѓани. Јавниот обвинител раководи со обвинителската администрација, ја надгледува работата на Одделенијата, Службата за општи работи и Секретаријатот, ја следи работата на ова јавно обвинителство во целина и индивидуалното работење на јавните обвинители и вработените и презема мерки за се грижи дека операциите на Генералното јавно обвинителство се извршуваат правилно, навремено и ефикасно. Раководителите на одделенијата, секретарот и раководителот на Службата за општи работи обезбедуваат работењето на Одделенијата, Кабинетот на јавниот обвинител, Секретаријатот и Службата за општи работи да се спроведуваат на законски и навремено, ефикасно, правилно, без неправилности и униформно.

Во ОЈО се формираат следните организациски единици, според видот, обемот и сложеноста на работењето, како и потребата од законска, брза и ефикасна работа: Кабинетот на јавниот обвинител, Одделенијата, Секретаријатот и Службата за општи работи.

[23] Член 23 став 4 од Закон за јавното обвинителство („Службен весник на РСМ“ бр.42 од 16.02.2020 година).

3.1.Видови на основни јавни обвинителства

Во Република С.Македонија постојат 22 основни јавни обвинителства, од кои 10 основни јавни обвинителства се со основна надлежност а 12 основни јавни обвинителства се со проширена надлежност.

Основни јавни обвинителства со основна надлежност. Основните јавни обвинителства со основна надлежност се дел од системот на јавното обвинителство во Република Северна Македонија и претставуваат органи кои ги извршуваат основните обвинителски функции на локално ниво. Тие имаат општа надлежност за гонење на кривични дела што спаѓаат во доменот на основните судови.

Јавен обвинител кој има стаж од три години во основното јавно обвинителство може да постапува за оние предмети во основното јавно обвинителство за кои е избран само по предмети за кои е пропишана надлежност за постапување на основните судови со основна надлежност.[24].

Основното јавно обвинителство со основна надлежност е клучен елемент на кривичниот правосуден систем, кој игра централна улога во спроведувањето на законите, заштитата на јавниот интерес и обезбедувањето правична и ефективна правда.

Секое основно јавно обвинителство со основна надлежност функционира во рамките на територијата која ја покрива соодветниот основен суд. Обвинителството има јасно утврдени граници во кои може да иницира постапки и да презема правни мерки.

Тие се под надзор на вишите јавни обвинителства, кои ја контролираат нивната работа и обезбедуваат единствена примена на законите низ целата држава. Соработуваат со Јавниот обвинител на Република Северна Македонија, кој е на врвот на системот на јавното обвинителство. За разлика од специјализираните обвинителства, како што се оние за организиран криминал и корупција, основните јавни обвинителства со основна надлежност се задолжени за обработка на најголемиот дел од кривичните предмети. Ова ги прави најзастапени и најактивни во системот.

[24] Член 62 став 2 од Закон за јавното обвинителство („Службен весник на РСМ“ бр.42 од 16.02.2020 година).

Примери на основни јавни обвинителства со основна надлежност:

Основно јавно обвинителство во Скопје

Основно јавно обвинителство во Битола

Основно јавно обвинителство во Штип

Основно јавно обвинителство во Куманово

Основно јавно обвинителство во Прилеп

Основно јавно обвинителство во Тетово.

Основно јавно обвинителство со проширена надлежност. Основното јавно обвинителство со проширена надлежност е специјализирана форма на основно обвинителство која располага со пошироки овластувања и се занимава со покомплексни случаи од оние што се вообичаени за обвинителствата со основна надлежност. Оваа категорија обвинителства е создадена за да се справи со специфични видови кривични дела или постапки кои бараат посебни вештини и ресурси.

Основните јавни обвинителства со проширена надлежност имаат клучна улога во спроведувањето на правдата во случаи кои бараат експертиза, напредни истражни техники и интердисциплинарен пристап. Тие се од големо значење за ефикасна борба против организираниот криминал и други сложени форми на прекршување на законите.

Овие обвинителства се занимаваат со кривични дела кои излегуваат надвор од вообичаената надлежност на основните јавни обвинителства. Тие покриваат дела со поголема сложеност или значење, често поврзани со организиран криминал, корупција или меѓународни дела. Тесно соработуваат со специјализирани полициски одделенија, финансиски инспекторати и други институции. Често имаат надлежност која ги надминува границите на една територија и може да се однесува на поширок регион или целата држава.

3.2.Јавнообвинителска служба на основните јавни обвинителства

Во ОЈО Скопје согласно Правилникот за систематизација, постои посебна организациска структура на ова обвинителство која се разликува од останатите основни јавни обвинителства. Според оценатa на проектниот тим, оваа специфична организациска поставеност е резултат на обемот на работа, територијата и бројот на жители во подрачјето што го покрива, како и бројот на предмети во работа и разновидноста на кривичните дела[25].

Казнено-правен сектор. Секторот се состои од три одделенија: Одделение за кривични дела против познати сторители, Одделение за кривични дела против непознати сторители и други казниви дела, и Одделение за правда за децата.

Во Одделението за кривични дела против познати сторители предвидено е да бидат вработено онолку лица колку што се потребни за непречена работа на обвнителството и некои од нив се неопределено време,а некои на определено време. Имаме лица кои се вработени како Јавнообвинителски советник за казнено право, лица како Виши стручни јавнообвинителски соработници за казнено право и лица како Стручни јавнообвинителски соработнцик за казнено право како и Помлади јавнообвинителски соработници за казнено право.

Исто така овде треба да се спомне и Етичкиот кодекс на јавни обвинители на РСМ со кој се утврдени должностите на јавнообвинителските службеници и тоа да ги превземаат службените дејствија во согласност со важечкото национално и меѓународно законодавство, да ја вршат својата должност законито, непристрасно, праведно, посведетено и во пократок рок, да постапуваат секогаш во име на јавниот мир, како и да ги почитуваат правилата кои се однесуваат на заштита на човечкото достоинство и човековите права[26].

[25] Зафировска Л. - Функционална анализа на јавнообвинителскиот систем на РСМ, Скопје,2019

[26] Член 3 од Етички кодекс на Јавните обвинители во РСМ – Скопје бр.02-97/5 од 05.05.2021 година

Сектор за правни работи. Во Одделението за меѓународна правна помош во областа на казненото право, од шест предвидени позиции, само Раководителот е вработен на неопределено време.

Во Одделението за постапување по претставки, поплаки и ургенции, од пет предвидени лица, само едно лице е вработено на неопределено време на позицијата Јавнообвинителски соработник за постапување по претставки, поплаки и ургенции.

Сектор за општи и помошно стручни работи. Во Одделението за прием и писарница се предвидени 70 позиции, што го прави ова одделение најобемно според проекцијата, но и според бројот на ангажираните лица и исто така овде имаме позиции на вработени кои се на определено и на неопределено време, сите со една иста цел да работат рамномерно, беспркекорно во својата работа.

Одделенија надвор од сектори

Одделение за финансиски прашања. Во ова одделение, кое има четири предвидени позиции, пополнето е местото на Самостоен референт – благајник,. Со оглед на обемот на работа во ОЈО Скопје, зачудува фактот што ова одделение не е целосно опремено.

Вработени кои извршуваат административно-помошни работи. Од вкупно седум предвидени позиции за помошно техничко лице, пополнети се две: Возач на определено време и лице на позиција Курир.

Согласно Извештајот од мониторингот на Судскиот совет и Советот на јавни обвинители во 2023 година утврдено е дека дел од јавните обвинители не се ажурни, односно имаат голем прилив на предмети по кои не можат да постапат бидејќи се соочуваат со мал број на јавнообвинителски службеници, односно со недоволен број на стручен кадар, дестаток на истражни центри како и недоволно ресурси за работа.

Бројот на стручни соработници во најголемото основно јавно обвинителство во Скопје е недоволен за да се покрие целиот обем на работа квалитетно. На секои три обвинители има само еден стручен соработник. Овие податоци, добиени од структурирани интервјуа, целосно се совпаѓаат со резултатите од Анализата на резултатите од пилотирањето на матрицата за мониторинг на перформансите на јавното обвинителство

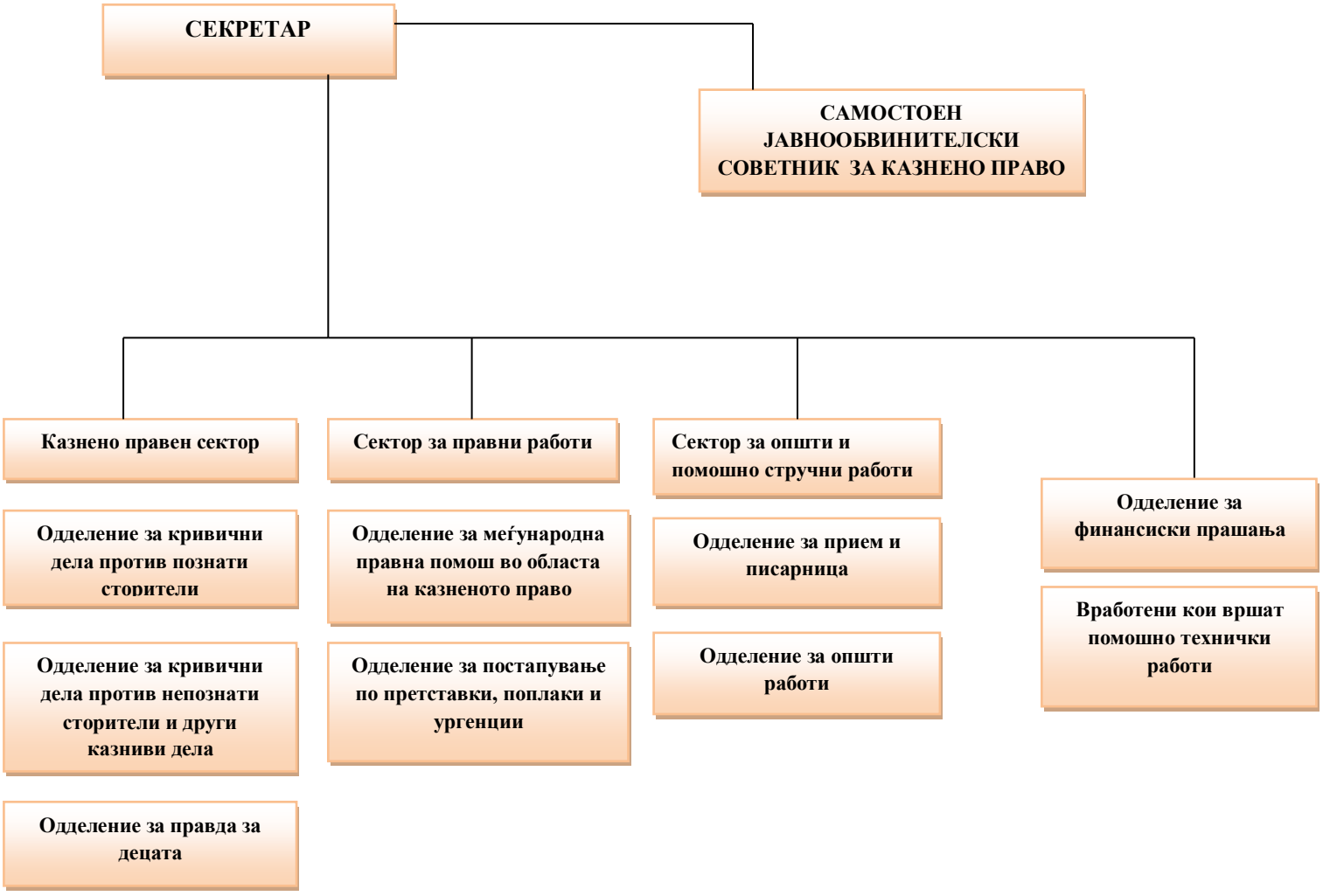
во Република Македонија, која покажува дека во јавното обвинителство е потребен поголем број стручни соработници.

Согласно анализата на состојба на човечки ресурси во судовите и јавните обвинителства во РСМ, опширно е опишано дека состојбата во јавните обвинителства и јавнообвинителската служба е нерамномерно воспоставена, така што во јавните обвинителства имаме по 2,19 вработени на јавен обвинител. Во сите обвинителства состојбата на лица вработени е различна, односно имаме обвинителства каде што имаме вработени по 10 лица како што е ВЈО Гостивар и имаме обвинтиелства со по 8 вработени во ВЈО Штип и ОЈО Битола.

Оттука доаѓа потребата да во дадена ситуација кога јавните обвинителства се соочуваат со недостиг на стручан кадар, јавните обвинители исто така се приморани покрај обврските на јавнообвинителската функција да превземаат и работни обврски кои спаѓаат во делокругот на помошните јавнообвинителски службеници така што додека јавниот обвинител го испитува обвинетототот лице, или сведокот тој паралелно составува и записник и притоа тој треба многу да внимава и да води сметка на начинот на кој што се внесуваат исказите во записникот со цел нешто да не биде погрешно внесено или пак испуштено.

Голем дел од стручните соработници во ОЈО Скопје работат на договор на определено време. Основната причина за ваквиот статус е недонесувањето на правилниците кои, според Законот за јавнообвинителска служба, треба да ги донесе Министерството за правда.

Со оглед на тоа што не се вработени на неопределено време, стручните соработници се ангажирани согласно ЗРО, а не според Законот за јавнообвинителска служба. Стручните соработници кои не се вработени на неопределено време немаат право на додатокот (кој изнесува 35%), за разлика од оние кои се вработени на неопределено време и го примаат овој надоместок.

Слика 2.Јавнообвинителска служба во основното јавно обвинителство

3.3.Улогата на основниот јавен обвинител

Основна карактеристика на измените во кривичната постапка е напуштањето на судскиот патернализам, кој се потпираше на традиционалното сфаќање дека само судот ја утврдува материјалната вистина. Тој сега претставува независен орган кој ќе се грижи за интересот на државата, за ефикасна борба против криминалот, а истовремено и за правата на обвинетиот.

Постапката станува странечка, со акцент на принципот на процедуралната правичност и контрадикторност на главната расправа. Според новиот ЗКП, претходната постапка е поделена во два дела:

- откривање и пријавување;
- истрага.

Во делот на откривање и пријавување, основниот јавен обвинител добива нова, поактивна и раководна улога. Полицијата има обврска да го извести основниот јавен обвинител, по правило писмено, за постоење основи на сомнение за сторено кривично дело. Ако се работи за кривично дело со казна затвор од најмалку 4 години или ако има итни причини, известувањето може да биде и усно, по што следува писмено известување без одлагање.

Во зависност од тежината на пријавеното дело, полицијата мора да покаже определена селективност. Кога се пријавуваат тешки (сериозни) кривични дела, јавниот обвинител треба веднаш да биде известен. За полесни кривични дела, полицијата извршува одредени оперативни проверки, а потоа го известува јавниот обвинител.

Постојат информативни билтени во кои се евидентирани сите пријавени случаи и настани во текот на една недела, кои ги подготвува полицијата. Примерок од истите се испраќа и до вишите јавни обвинители. Со новото законско решение, ќе се изготвуваат дневни билтени, кои ќе се доставуваат до надлежните основни обвинители. Јавниот обвинител во оваа фаза може да издава наредби на полицијата, кои ќе се однесуваат на преземање на дејствија пред и по поднесувањето на кривичната пријава заради дополнителни проверки на основите на сомнение[27]. Полицијата е должна да постапи по ваквите наредби во пропишани рокови, а за неажурното постапување може да се известува Министерот за внатрешни работи. Во оваа фаза, една од новините е укинувањето на супсидиерната тужба. За ова прашање преовладува мислењето дека во практиката истата се злоупотребува од страна на оштетените, а бројот на успешно завршени постапки со супсидиерна тужба е незначителен.

[27] Витларов Т., (2010) НОВАТА УЛОГА НА ЈАВНИОТ ОБВИНИТЕЛ ВО КАЗНЕНАТА ПОСТАПКА, Научна статија, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип

Како средство за проверка или ревизија на одлуките на јавниот обвинител за отфрлање на кривичната пријава, се предвидува можност за поднесување на приговор до повисокиот јавен обвинител од страна на оштетениот. Тој, со своја одлука во рок од 30 дена, може да го потврди првостепеното решение или да го укине и да му наложи на основниот обвинител да спроведе истрага. Исто така, за да се зголеми ефикасноста на постапката, е утврден рок од три месеци во кој јавниот обвинител е должен да донесе одлука по кривичната пријава; во спротивно, е должен да го извести повисокиот обвинител за причините. На овој начин, повисокиот обвинител ќе може да следи како се спроведуваат постапките од страна на основните обвинители по поднесените кривични пријави.

Ако се земе во предвид и фактот дека како повисок јавен обвинител, според Законот за јавно обвинителство (чл. 22, сл. Весник на Р.Македонија, бр.150/07), тој е одговорен за оценување на работата на основниот обвинител, со ова законско решение ќе се постигне поголема одговорност на јавниот обвинител во оваа фаза на постапката. Во фазата на истрагата, со оглед на тоа што постапката сега станува странечка, со акцент на процесната правичност и начелото на контрадикторност, главната расправа се менува од инквизиторна во службена истрага. Оваа постапка беше долга и неефикасна. Ваквата службена истрага подразбира ситуација во која јавниот обвинител добива докази од судот, за да може да одлучи кого и за кое кривично дело ќе обвини по завршувањето на истрагата. Ова решение создаваше реална можност за еден незаинтересиран јавен обвинител.

Истовремено, постои согледување во практиката дека истражниот судија функционира како обичен регистратор на настаните, без реална можност за вистинско истражување. Тој не е оперативен орган и не може ефикасно да реагира при проверка на одбраната или обезбедување на дополнителни докази. Опасноста од ненавремено обезбедување на доказите носи ризик од нивно исчезнување или "прилагодување". Оваа состојба несомнено влијае на утврдувањето на вистината и на обезбедувањето на правно-релевантни докази во врска со основаноста на сомнението за сторено кривично дело.

Во практиката, истражниот судија е тој кој ги собира доказите што ги бара јавниот обвинител во поднесеното барање, но како овластен тужител, тој многу малку активно учествува во истрагата. Често, истрагата ја завршува истражниот судија, а јавниот обвинител, иако не учествувал во истрагата, може да поднесе барање за дополнување на истрагата и ова е според стариот закон за Кривична постапка, според новиот закон за кривична постапка од 2010 година доказите ги пронаоѓа, предлага и обезбедува јавниот обвинител, и тој раководи со предистражната постапка и ги презема сите дејствија кои што се потребни за откривање на кривичното дело и неговиот сторител.

Сите службени лица, кои се задолжени за откривање, гонење и пресудување, на кривичното дело и на сторителот се должни да шпстапуваат совесно, одговорно и стручно во борбата против криминалитетот. Јавниот обвинител, често го префрла долгото траење на истрагата само на истражниот судија. Според новиот ЗКП, улогата на судот е сведена само на контролор на законитоста и гарант за слободите и правата, што не беше случај во претходниот закон, каде што тој беше активен истражувач. Некои од неговите надлежности вклучуваат спроведување доказно рочиште, одлучување за притвор, примена на посебните стражни мерки, претреси и слично[28].

Но, со прекинувањето на судската истрага, јавниот обвинител не би ја извршувал истата функција како што тоа го правеше истражниот судија. Полициската и обвинителската истрага во новата кривична постапка се комбинираат, а во пракса судската се прескокнува, но не се заменува со нова формална обвинителска истрага. Според ова, полициските дејствија преземени за откривање или проверка на доказите остануваат.

Новата кривична постапка предвидува надлежност на јавниот обвинител да собира докази и информации самостојно и самиот да одлучи дали ќе поднесе обвинителен акт. Со ова се заменува долгиот процес во кој јавниот обвинител чекаше на докази и информации од органите кои ги извршуваа истражните функции. Во овој контекст, формалната судска истрага се укинува, а не се воведува нова обвинителска истрага.

[28] Витларов Т., (2010) НОВАТА УЛОГА НА ЈАВНИОТ ОБВИНИТЕЛ ВО КАЗНЕНАТА ПОСТАПКА, Научна статија, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип

Сега доказите нема да се изведуваат, туку само ќе се собираат за да се изведат на главната расправа, освен во случаите кога судијата изрично организира нивно изведување и посебно доказно рочиште. Ова важи за ситуации кога некој сведок не може да присуствува на главната расправа. Кога постои основано сомнение дека е сторено кривично дело за кое се гони по службена должност, јавниот обвинител иницира истражна постапка против одредено лице.

Кога идентитетот на сторителот на кривичното дело не е познат, полицијата, или по претходно добиен налог од јавниот обвинител, во постапката за собирање информации и обезбедување докази за стореното кривично дело, прибира информации и за сторителот на конкретното кривично дело. Во текот на истрагата ќе се соберат докази и податоци кои се потребни на јавниот обвинител за да може да одлучи дали ќе поднесе обвинение или ќе се откаже од гонење. Доказите чие изведување на главната расправа може да биде загрозено или со потешкотии, ќе се изведат во истрагата.

Истрагата започнува со издавање на наредба која вклучува лични податоци, правна квалификација и опис на истражните дејствија што треба да се спроведат. Истражните дејствија кои можат да се преземат во текот на истрагата вклучуваат: претрес, привремено обезбедување и одземање на предмети или имот, собирање на изјави од обвинетиот, собирање на изјави од сведоци, определување на вештачење, увид и реконструкција, како и посебни истражни мерки. Ако не постои опасност од одлагање, јавниот обвинител е должен на соодветен начин да ги извести бранителот, оштетениот или осомниченият за времето и местото на спроведување на истражните дејствија. Во законот се утврдени и рокови за истрагата, која треба да заврши во рок од 6 месеци. Овој рок може да биде продолжен за дополнителни 6 месеци од страна на Вишиот обвинител, или за уште 3 месеци со одлука на Јавниот обвинител на Македонија. За дела од областа на организираниот криминал, продолжувањето од Јавниот обвинител на Македонија може да биде за уште 6 месеци.

Основниот јавен обвинител е должен да го извести осомничениот и неговиот бранител за завршувањето на истрагата. Ако не го направи тоа пред завршувањето на истрагата, јавниот обвинител мора да го сослуша осомничениот. Ова известување вклучува опис на делото, правната квалификација, со напомена дека сите списи се во архивата на Јавното обвинителство и дека осомничениот и бранителот имаат право да ги прегледаат и да состават нивен препис. Исто така, постои поука дека осомничениот може да поднесе исправи или други докази од дејствијата на одбраната или да побара од јавниот обвинител да собере одредени докази.

Основниот јавен обвинител е должен да го запознае осомничениот со прибраните докази во истрагата, како и да му ги открие доказите кои би можеле да бидат од негова одбрана. По завршувањето на истрагата, обвинение се поднесува во рок од 15 дена, а за дела од областа на организираниот криминалитет, овој рок може да биде продолжен до 30 дена. Во однос на истрагата, некои суштински промени можат да се случат, таа може да биде прекината или запрена.

Главната идеја е формирањето на правосудната полиција. Основната цел е да се оттргне полицијата од политичките влијанија уште од самиот почеток на кривичната постапка и да се стави во функција на обезбедување и собирање на доказниот материјал. Под раководство на јавниот обвинител сега се сите органи на МВР, Финансиската полиција и делот од Царинската управа кои работат на откривање и пријавување.

Основниот јавен обвинител директно ќе вклучи криминалистички инспектори во новите истражни центри, составени од припадниците на оваа правосудна полиција. На интерен оглас, јавниот обвинител ќе вработува од редовите на правосудната полиција. Тие ќе бидат под функционална подреденост на јавниот обвинител, што значи дека се должни да работат под негов надзор и контрола, да ги извршуваат наредбите на јавниот обвинител и да работат согласно неговите насоки и упатства. Јавниот обвинител може да побара покренување на дисциплинска постапка пред соодветниот орган каде што се вработени овие лица, доколку не е задоволен од нивната работа. Доколку не е спроведена дисциплинска постапка или јавниот обвинител не е задоволен.

Со одлуката на Основниот јавен обвинител, овие истражни центри се формираат за потребите на едно или повеќе јавни обвинителства. Овие центри треба да бидат основани за секое Основно обвинителство со зголемени надлежности, како и еден за Основното обвинителство за гонење на кривични дела поврзани со организиран криминал и корупција. На овој начин, овластениот тужител ќе може самостојно да оцени кои сознанија и докази му се потребни за да бидат прибрани, со цел да се презентираат во прилог на обвинението и да се изведат на главната расправа, што е основната цел на претходната постапка.

Особено е важно да се нагласи дека ова не значи дека се ограничува или намалува самоиницијативата на полицијата, односно дека истрагата сега ќе ја спроведува само јавниот обвинител. Со текот на работата на истражните центри, ќе се утврди и потребата за полицајци кои ќе бидат ангажирани, како и нивниот број и обем, што ќе биде уредено со подзаконски акт од страна на основниот јавен обвинител.

Во новиот ЗКП е воведена истрага на одбраната, која подразбира преземање на одредени дејствија во корист на одбраната. Овие дејствија ќе имаат за цел собирање и пронаоѓање информации и докази кои ќе и помогнат на одбраната. Бранителот или овластен приватен истражител можат да разговараат со лица кои можат да придонесат со познати околности кои влијаат на одбраната. Ваквите податоци бранителот може да ги презентира на јавниот обвинител или на судијата за претходна постапка, со што значително се намалува учеството на одбраната во процесните дејствија од страна на јавниот обвинител.

Со новите законски решенија во кривичната постапка, ќе дојде до забрзување на истата, а главната расправа пред независниот суд се нагласува како централен дел на казнената постапка, заснован на начелото на непосредност и контрадикторност, каде товарот на докажување исклучително лежи врз тужителот.

3.4.Спогодување на Јавниот обвинител со осомничениот

3.4.1.Општи карактеристики на спогодувањето

Спогодбената правда треба да се разбере како редефинирање на кривичното право и прифаќање на нови форми на постапување како одговор на полесни кривични дела, со цел да се задоволи чувството на несигурност и да се води сметка за интересите на жртвата, при што ваквата практика не ги нарушува уставните гаранции на обвинетиот. Консензуалната правда претставува модел кој овозможува согласност на засегнатите страни, било изречена (изразување согласност) или молкумна (отсуство на отфрлање).

Ефикасната казнена правда е основен услов за владеење на правото, а тоа може да се постигне преку постапки кои овозможуваат депенализација, алтернативни форми на кривично гонење, вонсудско решавање на споровите, како и поедноставување на казнената постапка. Стремежот казнената правда да биде достапна за сите граѓани и да се реализира во најкраток можен рок придонесува современите аспекти на казнената правда да се одликуваат со динамично развивање и реформирање на процедуралните постапки, со постојано барање на различни решенија кои би помогнале во забрзувањето на казнената постапка, а поедноставеното постапување да се смета за предуслов за тоа[29].

Во англосаксонската постапка, спогодувањето за вина е договор помеѓу обвинителот и обвинетиот во кривичната постапка. Обвинетиот се согласува да признае вина за конкретно обвинение во замена за одредени отстапки од обвинителството. Тој може да признае полесно кривично дело од она за кое е обвинет, да се согласи на едно од повеќе кривични дела во замена за повлекување на другите обвинениja, или да го признае делот за кој се товари, во замена за полесна кривична санкција. Во државите од континентална Европа, спогодувањето се прилагодува на правната традиција во овие држави, вклучувајќи ја и Република Македонија. Ова му дава карактеристики на донесување пресуда врз основа на спогодба, при што се земаат предвид доказите со кои располага обвинителството, положбата на оштетениот во случаите на спогодување, и можностите што му стојат на располагање на обвинетиот, засилен со задолжителна одбрана.

[29] Бужаровска, Г. Мисоски, Б. (2009): Спогодување и медијација, ЗДРУЖЕНИЕ ЗА КРИВИЧНО ПРАВО И КРИМИНОЛОГИЈА НА МАКЕДОНИЈА, стр.1-29;

Спогодувањето е всушност договор помеѓу двете страни, каде што секоја од нив прави компромис од својата првична позиција. Обвинетиот предлага пониска санкција за да избегне долго и исцрпувачко судење, во кое може да биде казнет со поголема казна. Овој процес вклучува активно преговарање, при што обвинетиот, во замена за признание, се откажува од правото на судење во замена за одредени отстапки во обвинението или во однос на казната. И двете страни можат да иницираат спогодување. Мали разлики помеѓу понудената санкција и онаа што обвинетиот би можел да ја добие на судење, можат да го демотивираат обвинетиот од спогодувањето. Во некои земји, спогодувањето за одредени кривични дела има строго ограничени можности за намалување на казната, што се смета дека ја ограничува креативноста на обвинителот во понудата на поголеми намалувања во замена за поголеми бенефити од одбраната[30].

Клучната улога во прифаќањето на различните облици на спогодување делумно произлегува од прифаќањето на Препораката бр. Р (87) 18 на Комитетот на министри на Советот на Европа, која јасно препорачува постапката за спогодување со цел да се забрза постапувањето. Кога обвинетиот ја признава вината, не треба да биде долго во неизвесност за санкцијата што следува. Во случаи на признание од обвинетиот, правилата на постапката мора да бидат поедноставени. Забрзувањето се однесува на тоа дека не се изведуваат докази поврзани со фактичката состојба, а постапката е едноставна, брза и ефикасна, бидејќи судот само треба да ја изрече санкцијата. Од друга страна, обвинетиот е свесен дека ќе добие ублажена казна, а основната причина за тоа е што со изјавата за признавање вина се откажува од правото на редовна кривична постапка.

Очигледно е дека улогата на јавниот обвинител се зајакнува, со проширени овластувања за иницирање на различни облици на забрзани постапки. Тој добива поголеми можности за упатување на посредување помеѓу обвинетиот и оштетениот, во контекст на медијација, како и опции за спогодување и обештетување, што може да доведе до неповедување или запирање на кривичната постапка.

[30] Бужаровска, Г., Нанев, Л., Мисоски, Б. (2008): Компаративно истражување на решенијата за забрзување и поедноставување на казнената постапка, МРКК, бр. 1/2008

Исто така, може да се забележи дека напорите за забрзување на казнената правда се реализираат преку прифаќање на модели за поедноставено постапување, со тенденција за донесување пресуда во рана фаза на постапката.

Настојувањето е странките да се согласат околу кривичната санкција и да се избегне користење правни лекови, со што целокупниот процес би се забрзал и би се донеле конечни и извршни судски пресуди.

3.4.2. Видови спогодување

Постојат различни видови спогодување, во зависност од спецификите на правните системи, фазите во кои се дозволени, како и улогата на оштетениот во овој процес. Исто така, важни се предметот на спогодувањето и последиците што произлегуваат од него. Компаративно, во правосудните системи на САД и другите западни земји, од кои нашето правно решение делумно е преземено, постојат три основни видови на спогодување[31]:

Charge Bargaining - спогодување за обвинение - предмет на спогодувањето е самото обвинение, односно правната квалификација на кривичното дело за кое обвинетиот ќе биде обвинет. Обично, спогодувањето во оваа сфера подразбира дека обвинетиот прифаќа да биде обвинет и казнет за дело со пониска квалификација, што значи и помала пропишана казна (на пример, наместо за убиство од член 123 став 1, да биде обвинет за убиство на миг од член 125).

Fact Bargaining - преговарање за факти - овозможува обвинетиот да признае одредени факти кои за јавниот обвинител се тешки или невозможни за докажување, во замена за тоа да не бидат воведени други факти од страна на јавниот обвинител против обвинетиот.

Sentence Bargaining - спогодување за казна - предмет на спогодувањето е видот и висината на казната која ќе му биде изречена на обвинетиот. Новиот Закон за кривична постапка воведува сосема нова постапка, а тоа е постапка за донесување пресуда врз основа на спогодба помеѓу јавниот обвинител и осомничениот. Со ова решение, во нашето законодавство е прифатен третиот облик на спогодување - спогодувањето за казната.

[31] Нича, Ј., Коневска, М., Кадиев, Д. (2013) „ Напредна обука за новиот ЗКП МОДУЛ: 4 ЗАБРЗАНИ ПОСТАПКИ – Прирачник, Академија за судии и обвинители, Скопје, стр.31-40;

3.4.3.Улогата на основниот јавен обвинител во постапката за спогодување

Посебната улога и учеството на основниот јавен обвинител во постапката за спогодување привлекле внимание во САД, а американските автори и судски органи најдалеку напредувале во утврдувањето на различните улоги што јавниот обвинител може да ги има. Преку пресудите на Врховиот суд на САД се истакнуваат главните обврски на обвинителот за време на постапката за спогодување, а тоа вклучува[32]:

- забраната за одмаздољубивост,
- улогата на гарант и чувар на законитоста,
- воспоставување целосна дискреција на обвинителот во однос на видот на кривичните дела за кои ќе се преземе гонење и слично.

Од постоечките одредби може да се заклучи дека улогата на обвинителот во постапката за спогодување, може да има неколку различни улоги:

а) администраторска улога – улогата на обвинителот е негова улога на администратор во постапката за спогодување, односно улога која преку определување на трошоците и резултатот од преземените дејствија одлучува дали ќе преземе гонење за некое кривично дело и тој одлучува како ќе го преземе гонењето дали по спогодување или редовна постапка. Исто така и покрај тоа што тој по службена должност ќе го преземе гонењето, односно согласно законот, тој е должен и да внимава на рационално користење на неговите ресурси и на интересот на јавноста. Доколку јавноста нема интерес тогаш се одржува редовно судење и обвинителот има ограничени средства и ќе избере спогодување и поради тоа тој ја добива улогата на администратор во постапката за спогодување. [33]

Улогата на обвинителот, преку анализа на трошоците и резултатите од преземените дејствија, е да одлучи дали да покрене гонење за одредено кривично дело. Покрај одлуката за гонење, обвинителот исто така одредува и начинот на кој ќе го спроведе гонењето.

[32] Бужаровска, Г. Мисоски, Б. (2009): Спогодување и медијација, ЗДРУЖЕНИЕ ЗА КРИВИЧНО ПРАВО И КРИМИНОЛОГИЈА НА МАКЕДОНИЈА, стр.1-29

[33] Марија Гроздановска (2021) Спогодувањето во компаративното казнено право стр.40.

Во согласност со неговите ограничени ресурси (време за судење, број на предмети, комплексност на случаите, финансиски средства за дополнителни вештачења, јавниот интерес за конкретното кривично дело и слично), обвинителот одлучува дали во конкретниот случај има интерес за спроведување на постапка за спогодување за вината.

Ако обвинителот утврди дека за стореното кривично дело нема интерес во јавноста, а неговите ресурси се ангажирани на некој друг сложен предмет, може да одлучи да се откаже од гонење или да го преквалификува делото во полесно во обвинителниот акт.

Исто така јавните обвинители треба да внимаваат да не користат докази кои знаат дека се добиени или на незаконит начин или ако до нив дошло со кршенење на основните човекови слободи и права и тие можат да се користат за иницирање на законска постапка против лице кое е одговорно за ваквиот начин на добивање на доказите. Кога јавните обвинители ќе дознаат факти и податоци кои се во корист на осомничениот или дознаат за факти и докази кои се важни за донесување на одлуката, тие ќе ги откријат и направат достапни за одбраната на обвинетиот согласно ЗКП. Јавните обвинители треба да ги штитат нивните права и углед како и своите интереси, правата углед и угледот на обвинителството и мора да се воздржат од било какви дејствија кои можат да ја доведат под сомненине нивната објективност[34].

б) улога на адвокат - обвинителот е да се стреми кон квалитетни решенија за своите предмети, односно решенија кои не се обжалени од обвинетиот или неговиот бранител, што дополнително го зголемува квалитетот на одлуките во корист на обвинителот. Прво се оценува вредноста на доказите, а врз основа на тоа се донесува одлука дали предметот ќе се заврши преку постигнување спогодба со обвинетиот или ќе му се понудат значително помалку прифатливи алтернативи, што би довело до продолжување на редовната казнена постапка или прифаќање на предлогот без можности за отстапување. Всушност, тој бара начин за пократок временски период да реши повеќе предмети, и неговата одлука зависи пред се од собраните докази. [35]

[34] Член 19 од Етички кодекс на Јавните обвинители во РСМ – Скопје бр.02-97/5 од 05.05.2021 година.

[35] Марија Гроздановска (2021) Спогодувањето во компаративното казнено право стр.40-41.

Во првиот случај, во насока на почеста примена на постапката за спогодување на вината на обвинетиот, обвинителот има две опции. Првата опција е намалување на кривичните дела во составот на обвинителниот акт или покренување на обвинителен акт за привилегирано дело, додека втората опција вклучува предлагање на полесна санкција. Во компаративното казнено процесно право, врз основа на овие две можности на обвинителот, се развиваат два вида на постапки за спогодување за вината на обвинетиот. Првата е спогодување за обвинителниот акт - charge bargaining, а втората е спогодување за видот и висината на санкцијата - sentence bargaining[36].

При спогодувањето за обвинителниот акт со обвинетиот и неговиот бранител, обвинителот може да користи две стратегии за да добие признание од обвинетиот. Првата стратегија вклучува зголемување на бројот на кривични дела за кои обвинетиот е обвинет во обвинителниот акт. Оваа стратегија е позната и како преопширно обвинување (overcharging) и е особено присутна во САД и Англија. Со неа, обвинителот често „додава“ дела на обвинетиот кои фактички се вклучени во основата на некое друго дело, но сепак се наведени во обвинителниот акт за да се стекне подобра преговарачка позиција. Оваа стратегија се нарекува хоризонтално преопширно обвинување, бидејќи целта на обвинителот е да добие признание за делото што е најтешко и најчесто прво наведено во обвинителниот акт. Вертикалното преопширно обвинување, односно вториот тип на стратегија што ја користи обвинителот при спогодувањето за вината на обвинетиот, вклучува поднесување на обвинителен акт за квалификувано дело, иако всушност е сторено основното кривично дело.

Оваа стратегија може да се види во практиката на француските судови. Сепак, не е потребно да се напомене дека ваквите стратегии можеби изгледаат наивно и дека секој адвокат, дури и со основно познавање на казненото право, би знаел дека при хоризонталното преширок обвинување, останатите кривични дела се консумираат од главното дело.

[36] Yue, Ma, Prosecutorial Discretion and Plea Bargaining in the USA, Germany, France and Italy: A Comparative Perspective, International Criminal Justice Review, 2002, 12, 22; и Sprack John, Criminal Procedure a Practical Approach, 10-th Edition, Oxford University Press, 2005, стр. 116-136

Во американскиот систем на казнена правда, тие не се консумираат, но ако судијата утврди дека обвинетиот е виновен за сите дела, тогаш изрекува казна за секое дело поединечно, но со обврска за истовремено издржување, што повторно е во рамките на санкцијата за стореното кривично дело, кое во себе ги консумира останатите кривични дела.

Сепак, оваа стратегија не е толку безопасна за обвинетиот, пред сè поради фактот дека ако обвинителот во текот на главниот претрес се обрати пред поротата, нивната осуда може да го поттикне судијата да изрече казна која би се приближила до посебниот законски максимум за конкретното (најтешкото) кривично дело. Со ваквиот случај, всушност, обвинетиот се наоѓа во пониска позиција, и се поставува прашањето за доброволноста на неговото признание и согласноста да се спогодува со обвинителот. Кога се применува втората стратегија, односно обвинувањето за квалификувано дело на главниот претрес, тоа може повторно да доведе до санкција која се приближува до посебниот законски максимум за основното дело, бидејќи обвинителот нема доволно докази за квалификуваното дело. Но, и оваа санкција е потешка за обвинетиот, бидејќи во текот на спогодувањето за признанието на вината, ако тој се согласи да го признае основното дело, наместо квалификуваното, обвинителот најверојатно ќе се стреми кон средишната вредност од предвидената санкција за обичното кривично дело[37].

Иако на прв поглед, постапката за спогодување за вината и овие тактики (хоризонтално и вертикално преопширно обвинување) на правниците можат да изгледаат тривијални, и обвинителот и бранителот на обвинетиот се свесни дека за време на главниот претрес, во текот на доказната постапка, може да се појават непредвидени настани кои реално можат да ја променат позицијата на обвинетиот, било на полошо или на подобро. Токму поради овие непредвидени ситуации (како што е изнесувањето на нов доказ или сведочењето на некој сведок или вештак што особено влијае на поротниците), и обвинителот и бранителот се стремат да најдат, условно речено, компромис кој би бил прифатлив за двете страни во постапката.

[37] Бужаровска, Г. Мисоски, Б. (2009): Спогодување и медијација, ЗДРУЖЕНИЕ ЗА КРИВИЧНО ПРАВО И КРИМИНОЛОГИЈА НА МАКЕДОНИЈА, Скопје, стр.1-29;

Во врска со спогодбата за санкцијата, јасно е дека обвинетот има поголема корист ако обвинителот побара од судијата да изрече санкција со која и обвинетиот, заедно со неговиот бранител, се согласуваат. Ова произлегува од спогодбата постигната за време на постапката за признавање на вината на обвинетиот, а не од одлуката на судот по целосно разгледување на фактичката состојба за време на главниот претрес. Стратегиите што ги применува обвинителот, како и начинот на кој ја води постапката за спогодбата за вината на обвинетиот, во голема мера се слични на позицијата на адвокатот. Ова е особено важно поради фактот дека и обвинителот и бранителот се странки во постапката во акузаторниот систем и тие се еднакви и рамноправни, што често создава зависен однос и потреба за прилагодување на интересите на другата страна во казнената постапка.

в) улога на судија -улогата на основниот јавен обвинител во постапката за спогодување е слична на улогата на судија, бидејќи тој ги разгледува мотивите за користење на своето дискрециono овластување при одлучувањето дали да го покрене гонењето против сторителот на конкретното кривично дело. Со ова овластување, тој одлучува дали ќе го гони сторителот на кривичното дело врз основа на околностите кои му се познати, ресурсите со кои располага како и исдивидуалниот интерес на сторителот и на општеството во целина.

Одлуката на основниот јавен обвинител дали да поднесе обвинителен акт против одредено лице не зависи само од тоа колку ресурси или можности има за тоа, туку и од конечниот исход што може да се очекува од поднесувањето на обвинителниот акт до судот. Обвинителот ја оценува ситуацијата и утврдува дали е загрозен општествениот интерес до степен што е неопходна реакција од страна на државните органи против сторителот на кривичното дело. Исто така, тој ги разгледува последиците што би произлегле за сторителот, особено во случајот ако се спроведе усмен и јавен главен претрес.

Водејќи се од овие околности, обвинителот често може да изврши преквалификација на кривичното дело во полесно кривично дело или во прекршок, особено ако станува збор за сторител што не е рецидивист или кај кого постојат извесни можности за позитивна прогноза.

Тоа значи дека ресоцијализацијата и специјалната превенција на обвинетиот би можеле да се постигнат и со примена на полесна санкција или дури и со некоја алтернативна мерка за санкционирање. Токму ваквите одлуки што ги донесува обвинителот, во однос на содржината на обвинителниот акт, правната квалификација на кривичното дело, како и предлогот за видот и висината на санкцијата што ја доставува до судијата, всушност претставуваат судски функции. Функциите, со кои што не се намалува улогата на судот, туку само се олеснува работата на судијата, бидејќи судијата е единствено одговорен за изрекување на санкцијата. Според неговото слободно судиско уверување, тој може, но и не мора, да ја прифати правната квалификација на кривичното дело во обвинителниот акт, како и препораката од обвинителот за видот и висината на санкцијата.

г) улога на непосреден толкувач на законот – ***законодацец***- оваа улога основниот јавен обвинител ја добива преку поспецификчниот начин на спогодување за видот и висината на санкцијата. Доколку обвинителот смета дека законски пропишаната санкција за стореното кривично дело е престрога, тој може да предложи на судот да изрече полесна санкција. Ако судот ја прифати оваа предлог, согласно правилата на градење правила преку case-law, тоа може да има значително влијание и како законодавна активност.

Оваа активност е присутна во ситуациите кога таквата пресуда во иднина би можела да биде прифатена од другите судии како прецедент и основа за идните пресуди. Може да се забележи дека голем дел од улогите во кои обвинителот учествува во постапката за спогодување за вината на обвинетиот често се преклопуваат, а се водени пред сè од интересот на обвинителот за брзо решавање на предметите, како и заштита на интересите на општеството и на обвинетиот.

Сите улоги во кои што се јавува обвинителот при преземање на неговите активности во текот на постапката за спогодување за вината на обвинетиот, произлегуваат од неговиот интерес за брзо и ефикасно завршување на педметите и ова му дава доволно широк маневарски простор на обвинителот при одлучувањето за заштитата на интересите на обвинетиот, оштетениот и/или жртвата на кривичното дело, како и на поширокатa општествена заедница.

Во основа, сите овие улоги јавниот обвинител како да ги има позајмено од судот, и иако заради поголема прегледност и евентуално ограничување на некоја од нив, сите овие улоги претставуваат улоги на јавниот обвинител со кои тој презема дел од судската функција. Ова е всушност основата на институтот за спогодување за вината на обвинетиот, а тоа е зголемување на ефикасноста и растоварување на судот.

3.5.Улога на основниот јавен обвинител во постапката за спогодување во ЗКП во Македонија

При преземањето на дејствијата во постапката за спогодувањето, во однос на намерите, мотивите и последиците, сите учесници во постапката, вклучувајќи го и судот, имаат обврска да обезбедат законитост и правна сигурност. Страните треба да бидат во еднакви преговарачки позиции. Секој од учесниците во оваа постапка е должен да ги почитува меѓународните стандарди за заштита на човековите права, особено правото на фер судење, како што е наведено во чл.6 од ЕКЧП. За да се обезбедат овие принципи, неопходно е да се изгради систем на взаемна доверба и почитување на надлежностите помеѓу сите спомнати субјекти[38].

Во основните права и обврски на основниот јавен обвинител спаѓа и обврската да преговара и да се спогодува со обвинетиот за признавање на вина, на начин и под услови утврдени со закон. Тоа значи дека приватниот тужител не може да биде носител на спогодувањето, туку постои можност, по негова согласност, судот да го упати на постапка за медијација. Двете страни на спогодувањето имаат обврска да настапат и да преговараат на етичен, чесен, стручен и компетентен начин, а обвинителот и бранителот истовремено треба да бидат добро обучени.

Основниот јавен обвинител има обврска, во случаите кога постои сомнеж во законитоста на признанието и во доволноста на доказите, да не прифати спогодба, особено кога доказите треба да се проверуваат во контрадикторна постапка.

[38] Нича, Ј., Коневска, М., Кадиев, Д. (2013) „ Напредна обука за новиот ЗКП МОДУЛ: 4 ЗАБРЗАНИ ПОСТАПКИ – Прирачник, Академија за судии и обвинители, Скопје, стр.31-40;

Бранителите, без оглед дали се избрани од самиот обвинет или назначени по службена должност, пред и за време на постапката за спогодување, се должни да ги поучат обвинетите за сите права, за суштината на постапката, за последиците од спогодувањето, како и за опсегот на казната која е предвидена и која може да ја добие при спогодувањето.

Исто така, основниот јавен обвинител е должен да ги презентира сите докази што ги прибавил во истражната постапка против обвинетиот, како и доказите кои можат да бидат од корист за одбраната.

Основните јавни обвинителства имаат обврска, според одредбите на КЗ, да воспостават стандарди за санкции при спогодувањето во врска со слични кривични дела (слично како Упатствата за санкции во САД) за да се обезбеди законитост и правна сигурност. Ова е особено важно за создавање на перцепција во јавноста за конзистентност и почитување на еднаквоста на граѓаните пред законот, како и за избегнување на привилегирањето на одредени обвинети, особено во однос на нивната имотна положба или високи позиции во политиката или општеството. Обвинителството треба да обезбеди транспарентност во постапката за спогодување, што ќе помогне во избегнувањето на тактики на притисок и закани, а исто така ќе овозможи поголема видливост и објавување информации за постојните санкции за специфични видови на кривични дела. Важно е да се нагласи дека судијата нема дискреција да ја менува предложената санкција по вид и висина. Поднесената предлог спогодба подлежи на контрола, па во оваа смисла, судијата мора да изврши строга судска контрола на спогодувањето за да обезбеди конзистентност во казнувањето, бидејќи, ако веќе ја прифати предложената санкција треба да ја образложи во осудителната пресуда.

Нашиот Закон за кривична постапка го ограничува процесот на спогодување и носење на пресуда врз основа на спогодба до моментот на „поднесување на обвинение“. Според член 483 став 1 од ЗКП, „До поднесување на обвинение, јавниот обвинител и осомничениот можат да поднесат предлог-спогодба со која бараат од судијата на претходната постапка да примени кривична санкција која е определена според видот и висината, во рамките што ги предвидува законот за конкретното кривично дело, но не под границите за ублажување на казната утврдени со Кривичниот законик[39].

За жал, нашиот законодавец не прифати концепт во кој спогодувањето може да се случи и во фаза на главна расправа. Земјите од регионот кои пред нас ги измениле своите закони за кривична постапка, воведувајќи новини како спогодувањето, прифатија дека тоа може да се одвива и во текот на главната расправа. Во Босна, овој начин на спогодување функционира навистина добро, бидејќи јавниот обвинител и осомничениот со неговиот бранител преговараат во текот на целата постапка. Секако, од искуството во Босна и Херцеговина, дознаваме дека понудата дадена во фаза на истрага не е иста со онаа која се дава на почетокот на главната расправа или пред самиот нејзин завршеток. Она што било најповолно на почетокот на преговарањето станува сè помалку поволно за обвинетиот во текот на постапката.

Ставот со кој се брани можноста за спогодување во нашиот ЗКП пред поднесување на обвинение е дека судот не треба воопшто да биде информиран за обидот за спогодување, за да не создаде впечаток дека обвинетиот фактички признал вина поради таквото преговарање. Според член 335 став 4 од ЗКП, „Предлог-спогодбата која не е прифатена не може да се користи како доказ во натамошната кривична постапка.“ Судијата или советот за оценка на обвинителниот акт ќе обезбеди записникот со изјавата за признавање на вината и предлог-спогодбата да бидат затворени во посебна обвивка, која ќе се издвои од списите на предметот, согласно членот 334 став (6).

[39] Нича, Ј., Коневска, М., Кадиев, Д. (2013) „ Напредна обука за новиот ЗКП МОДУЛ: 4 ЗАБРЗАНИ ПОСТАПКИ – Прирачник, Академија за судии и обвинители, Скопје, стр.29-31;

Улогата на бранителот во секоја фаза на спогодувањето е да преговара на најтранспарентен начин во однос на својот клиент. Бранителот задолжително треба да му ја пренесе на клиентот секоја понуда од јавниот обвинител, без оглед на тоа колку бранителот ја оценува како неповолна.

Клиентот има право да знае што понудил јавниот обвинител, бидејќи конечната одлука за тоа дали ќе се спогоди и каква спогодба ќе биде постигната зависи од клиентот, а не од бранителот.

При првиот контакт со клиентот, бранителот треба да му укаже дека постои можност за спогодување со јавниот обвинител за вина, што може да доведе до носење на пресуда врз основа на предлог спогодба. Бранителот треба да му ги презентира на клиентот сите опции за завршување на кривичната постапка која се води против него. Секако, размислувањето на клиентот во различни фази на постапката може да се менува. Доколку на почетокот на постапката постојат релевантни докази, на пример, ако клиентот е фатен in flagranti во извршување на кривично дело и можеби се наоѓа во притвор, одбраната треба да му укаже на клиентот какви сè докази постојат против него.

Клиентот веќе е свесен дека доказите се сериозни и ќе биде многу поподготвен за отпочнување на постапка за спогодување од самиот почеток. Од друга страна, ако постапката спроведена од јавниот обвинител не нуди сериозни докази за покренување на обвинение, осомниченият и неговиот бранител нема да видат посебна причина за спогодување. Сепак, ако во текот на истрагата се откријат нови докази против осомниченият, очекувано е дека тој ќе ја промени својата позиција и ќе сака да започне постапка за спогодување.

Иако законот предвидува дека спогодувањето може да се одвива „до поднесување на обвинителен акт“, тој исто така дозволува постапката за спогодување да се реализира и во фазата на оценка на обвинителниот акт. Во оваа фаза, обвинетиот е запознаен со доказите и на обвинителството и на одбраната, знае кои докази обвинителството ги користи за темел на обвинението и кои можат да бидат презентирани на главната расправа.

Судот веќе ја оценил законитоста на прибраните докази, а обвинетиот, заедно со својот бранител, веќе има развиено своја теорија на случајот.

Спогодување во фазата по приемот на обвинителниот акт од страна на обвинетиот. Начелото на еднаквост на оружјето ја наметнува потребата обвинетиот да биде известен за завршувањето на истражната постапка (чл. 302 од ЗКП), а пред завршувањето на истражната постапка, обвинителот, ако тоа не го стори претходно, е должен да го испита осомничениот. Ова известување вклучува податоци, како што се краток опис на делото за кое било постапувано, правната квалификација, со назначување дека сите списи се во архивата и дека осомничениот и неговиот бранител имаат право да ги разгледуваат. Исто така, се дава поука дека во рок од 15 дена имаат право да поднесат исправи или други докази или да бараат од ОЈО тоа да го направи. На тој начин, во оваа фаза, обвинетиот веќе може да размисли, со оглед на расположивите докази, дали ќе донесе одлука во правец на признание на вината[40].

Понатаму, од самата содржина на обвинителниот акт, обвинетиот, со помош на својот бранител, може да одлучи да признае вина. Затоа, одредбите јасно ја пропишуваат содржината на актот, за обвинетиот да знае што и во која мерка признава. Тоа подразбира опис на делото, од кое произлегуваат законските обележја на кривичното дело, времето, местото и начинот на извршувањето на кривичното дело, предметот на кој е извршено кривичното дело и средството со кое е извршено, како и други околности потребни за точно определување на кривичното дело. Исто така, се наведуваат доказите на кои се темели обвинителниот акт, а во прилог, ОЈО ги доставува сите вербални и материјални докази и предлага листа на докази за главната расправа.

Судот треба да изврши целосна оценка дали обвинетиот во целост го признава делото. Доколку постојат одредени отстапувања, тие не треба да се однесуваат на околности кои би можеле да доведат до поинаква фактичка состојба и правна квалификација од онаа во обвинението. Ова е важно за да се обезбеди идентичноста на обвинението и пресудата, бидејќи во спротивно, судот ќе направи суштествена повреда на одредбите од ЗКП (чл. 415 ст. 1 т. 7 и 9).

[40] Бужаровска, Г., Карнавас, М., Ре, Д. (2010)„ Спогодување за вина – прирачник за практичари, OSCE,Скопј, стр.15-95

По приемот на обвинителниот акт, обвинетиот има право да поднесе приговор против него согласно со членот 327 од овој закон, или да изрази согласност со вината согласно со членот 329 од овој закон, или да достави листа на докази кои сака да се изведат на главната расправа. Ако обвинетиот поднесе писмен приговор против обвинителниот акт, судијата или советот за оценка на обвинителниот акт ќе пристапи кон неговата оценка.

Обвинетиот има право да поднесе изјава за признавање на вина за сите или за одделни кривични дела наведени во обвинителниот акт во рок од осум дена од приемот на истиот. Изјавата мора да биде во писмена форма и да вклучува сите елементи што се бараат според член 8 од ЗКП. Судот може да создаде и објави стандардизирани обрасци за пополнување од страна на обвинетиот, со сите потребни упатства и информации за правата на одбраната, од кои може да се утврди дека се исполнети законските услови, дека обвинетиот имал бранител со кого се консултирал, дека бил информиран за сите свои права, дека изјавата ја дал слободно, доброволно и без принуда, и дека имал увид во сите докази. Изјавата може да се даде и усно пред судот, во тој случај се применуваат општите правила за форма и содржина на записникот.

Рочиште за оценка на обвинителниот акт се одржува кога судијата или советот за оценка на обвинителниот акт ќе утврди дека е потребно тоа, или кога во поднесениот приговор против обвинителниот акт осомниченият ќе наведе подготвеност за давање изјава за признавање на вината во однос на сите или на одделни кривични дела од обвинителниот акт.

Ако судијата или советот за оценка на обвинителниот акт сметаат дека е потребно да се одржи рочиште за оценка на обвинителниот акт, ќе закажат рочиште во рок не подолг од 15 дена од приемот на приговорот против обвинителниот акт, односно по истекот на рокот за поднесување приговор. На рочиштето, осомниченият има право да изјави дека се чувствува виновен за сите или за некои од кривичните дела наведени во обвинителниот акт.

Според чл.334 од ЗКП, на ова рочиште, ако осомничениот кој има бранител поднел изјава за признавање на вина за сите или некои од кривичните дела наведени во обвинителниот акт, или ако таква изјава е дадена на рочиштето, судијата или советот за оценка на обвинителниот акт проверува дали:

- изјавата за признавање вина е дадена доброволно, свесно и со разбирање на последиците од неа, вклучувајќи ги и последиците поврзани со имотноправното побарување и трошоците на кривичната постапка, и
- постојат доволно докази за вината на осомничениот.

Изјавата за признавање на вината се запишува во записникот. Ако судијата или советот за оценка на обвинителниот акт ја прифати изјавата за признавање на вината, по предлог на осомничениот и неговиот бранител, или на предлог од јавниот обвинител, може да се побара одлагање на рочиштето заради спроведување на постапка за спогодување и доставување на предлог-спогодба согласно со одредбите од членот 483 до 490 на овој закон. Рочиштето се одлага за период од 15 дена и се определува датум за наредното рочиште.

Ако судијата или советот за оцена на обвинителниот акт не ја прифати изјавата за признавање вина, тоа ќе го запише во записникот и ќе ги информира присутните странки, по што рочиштето за оценка на обвинителниот акт продолжува. Поднесената изјава за признавање на вината, односно записникот во кој е содржана изјавата, која судијата или советот за оценка на обвинителниот акт не ја прифатил, не може да се користи како доказ во понатамошната кривична постапка. Судијата или советот за оценка на обвинителниот акт ќе осигура дека поднесокот, односно записникот со изјавата за признавање на вината, ќе биде затворен во посебна обвивка и ќе биде издвои од списите на предметот. Согласно чл. 335, ако на рочиштето за поднесување на предлог-спогодба, јавниот обвинител, осомничениот и неговиот бранител поднесат предлог-спогодба со елементи предвидени во членот 485 од овој закон, судијата или советот за оцена на обвинителниот акт ја оценува предлог-спогодбата. Доколку ја прифати предлог-спогодбата, судијата или советот за оцена на обвинителниот акт донесува пресуда согласно членот 490 од овој закон.

Ако судијата или советот за оцена на обвинителниот акт не ја прифати предлог-спогодбата, донесува решение за неприфаќање и одлучува за обвинителниот акт. Предлог-спогодбата која не е прифатена не може да се користи како доказ во понатамошната кривична постапка. Судијата или советот за оцена на обвинителниот акт ќе обезбеди записникот со изјавата за признавање на вината и предлог-спогодбата да се затворат во посебна обвивка која ќе биде издвои од списите на предмето[41].

Одлуки во постапката за спогодување. Судот со решение ја одбива предлог-спогодбата ако:

- утврди дека прибавените докази за фактите важни за избор и одмерување на санкцијата не го оправдуваат изрекувањето на предложената санкција.
- ако во текот на рочиштето поднесат барање за утврдување на санкција различна од предложената во спогодбата.

Решението, заедно со списите, ги доставува до јавниот обвинител, а записникот од одржаното рочиште и предлог спогодбата не може да се користат во натамошниот тек на постапката (судијата донесува решение за нивно издвојување од списите на предметот и кај него се чуваат). Судот, ако ја прифати предлог спогодбата, изрекува пресуда во која не смее да изрече санкција различна од предложената и ги содржи елементите на осудителна пресуда согласно чл. 404 од ЗКП.

Со оглед на тоа дека судот во овој случај носи осудителна пресуда, тоа значи дека треба да располага со сите факти и докази кои ја поддржуваат ситуацијата важна за одмерување на санкцијата (кои се однесуваат на делото и на личноста на обвинетиот, согласно одредбите од КЗ, заедно со околностите кои му овозможуваат на судот да ја ублажи казната – значи не само олеснителните, туку и ублажувачките околности), но не и под тие граници. Значи, обвинителот и одбраната треба во претходните фази на постапката да покажат проактивна улога во собирањето и презентирањето на тие докази пред судот за да не дојде до одолговлекување на постапката.

[41] Бужаровска, Г., Карнавас, М., Ре, Д. (2010),, Спогодување за вина – прирачник за практичари, OSCE,Скопје, стр.15-95

На крај, повторно истакнуваме дека е неопходно да се започне со примената на новите институти предвидени во Законот за кривичната постапка, за да може да функционира новиот концепт на процесната постапка. Во спротивно, судството ќе се најде во хаотична состојба која може да доведе до колапс на системот. Еден од најзначајните институти и најголема новина во македонското казнено процесно законодавство е спогодувањето меѓу основниот јавен обвинител и осомничениот.

Основниот јавен обвинител и осомничениот можат да се договорат за висината и видот на санкцијата која ќе му биде изречена. Се предвидува поинаков статус на изјавата за признавање на вината во фазата на контрола на обвинението, на признанието дадено за време на главната расправа во редовната постапка, како и во текот на расправата во скратената постапка, за разлика од досегашниот случај кога обвинетиот можеше да даде признание пред судот [42].

Според Законот за кривична постапка, осомничениот пред да започне првото испитување ќе биде информиран за правото на спогодување за вината со јавниот обвинител, според членовите 489 до 496 од овој закон.

Она што основниот јавен обвинител може да му понуди на осомничениот за неговото признание на вината за делото за кое се терети, е изрекување казна која е под законскиот минимум за тоа кривично дело, односно поблага санкција. Притоа, обвинителот мора да се придржува на задолжителните прописи од кривичниот законик за видот и целта на кривичната санкција, условите за нивното изрекување, казните кои можат да се изречат за поодделни кривични дела и за границите на ублажувањето на законски пропишаните казни.

Според тоа, за време на преговорите за вина, обвинителот не може да понуди изрекување казна на осомничениот која би била под најмалата предвидена казна за конкретно казнено дело, ниту може да предложи условна осуда за дело за кое таква казна не е дозволена според Кривичниот закон.

[42] Илиевски Ј., (2013) Историја на Јавното обвинителство во Македонија - положба, улога, перспективи, Докторски труд, Скопје, стр. 85.

3.6. Улогата на основниот јавен обвинител во постапката за издавање на казнен налог

Оваа постапка произлегува од проактивното дејствување на основниот јавен обвинител, кој како овластен тужител одлучува за начинот на иницирање на кривичното гонење, прилагодувајќи го на околностите на случајот и спецификите на сторителот. Оваа постапка е дозволена за кривични дела од надлежност на судија поединец, односно за дела казниви со парична казна или затвор до 5 години (чл.25 ст.1 од ЗКП). Важно е да постојат доволно докази кои ќе го убедат јавниот обвинител дека е основано да поднесе предлог за издавање казнен налог. Оваа постапка е начин за забрзување на кривичната постапка со која се избегнуваат одржување на главна расправа во скратена постапка само кога се исполнети законските услови, основниот јавен обвинител има право да поднесе предлог за издавање казнен налог до судијата поединец. Судот го разгледува предлогот од јавниот обвинител и издава казнен налог со пресуда. Ако обвинетиот се согласува со таквата пресуда, не поднесува приговор против неа. Освен личните податоци на обвинетиот, во предлогот се вклучува и опис на делото, правната квалификација, доказите со кои располага обвинителството, како и предложената кривична санкција по вид и висина[43].

Предлог за казнен налог може да се поднесе само ако имаме доволно докази и ако содржи предлог за кривична санкција определена по вид и висина и тоа :- парична казна од 10 до 100 глоби, условна осуда со казна затвор до 3 месеци или парична казна, забрана за управување со моторно возило до 2 години, како и конфискација на имотот и имотната корист прибавена со кривичното дело и одземање на предмети.[44]

Доколку судијата оцени дека не е оправдано да се изрече предложената кривична санкција и дека од приложените докази може да се очекува изрекување на друга кривична санкција, судијата нема да донесе пресуда врз основа на предлогот за издавање на казнен налог, туку ќе закаже главна расправа според одредбите на скратената постапка.

[43] Нича, Ј., Коневска, М., Кадиев, Д. (2013) „ Напредна обука за новиот ЗКП МОДУЛ: 4 ЗАБРЗАНИ ПОСТАПКИ – Прирачник, Академија за судии и обвинители, Скопје, стр.29-31;

[44] Марија Гроздановска (2021) Спогодувањето во македонското казнено право стр.88-89.

Ако судијата ја прифати предложената санкција, тој ќе издаде казнен налог со пресуда во која ќе ги изрече предложените санкции и други мерки од јавниот обвинител. Образложението ќе содржи само доказите кои го оправдуваат изрекувањето на казниот налог. Обвинетиот има право на приговор против ваквата пресуда, кој може да го поднесе во рок од 8 дена. Доколку обвинетиот не поднесе приговор на пресудата со казнен налог, се смета дека се согласил со неа, а со истекот на рокот за поднесување на приговор, пресудата станува правосилна.

Ако обвинетиот не се согласува со пресудата, може да поднесе писмен или усмен приговор пред судот, а доколку обвинетиот не поднесе приговор тогаш се смета дека тој се согласил со пресудата и по истекот на рокот таа станува правосилна.Судот го разгледува приговорот од формален правен аспект и проверува дали е поднесен навреме и од овластено лице. Доколку судијата-поединец утврди дека приговорт е ненавремен или поднесен од овластено лице, тогаш тој ќе го отфрли приговорот и обвинетиот или лицето кое што го поднело имаат право на жалба во рок од три дена до советот од чл.25, ст.5 од ЗКП, а ако не биде отфрлен тогаш ќе се закаже рочиште за главна расправа согласно правилата на скратената постапка.

Во овој случај до моментот на закажување на главната расправа обвинетиот исто така има право да се премисли и да се откаже од поднесениот приговор и тој период е премногу краток бидејќи судијата веднаш по добивањето на приговорот треба да закаже главна расправа.Откажувањето може да биде во писмена форма или усно на записник.[45]

Улогата на основниот јавен обвинител во постапката за издавање казнен налог е многу важна. Без предлог од обвинителот, казниот налог всушност не може да биде издаден. Основниот јавен обвинител секогаш треба да оцени дали има доволно прифатливи докази за судот да издаде казнен налог.

Одговорноста на основниот јавен обвинител е и во правилната правна квалификација на делото што му се става на товар на обвинетиот.

[45] Марија Гроздановска (2021) Спогодувањето во македонското казнено право стр.90-91.

Ова е особено важно бидејќи во глава 31, која се однесува на постапката за издавање на казнен налог, не е предвидена можност судијата да ја промени правната квалификација на кривичното дело за кое јавниот обвинител предложил издавање казнен налог. Неправилната правна квалификација може да резултира со одбивање на предлогот од обвинителот.

Следејќи го принципот на економичност, обвинителот, кога се исполнети законските услови и располага со доволно докази, треба да предложи издавање на казнен налог. Тоа подразбира дека треба да се работи за кривични дела во надлежност на судија поединец и да постојат доволно докази од кои судијата може да заклучи дека обвинетиот е сторител на кривичното дело што му се става на товар.

3.7. Истражни центри и Правосудна полиција

Во новостите за ЗКП, се формираат Истражни центри во обвинителството, кои треба да бидат опремени со соодветен кадар и материјали за работа, како и Правосудна полиција. Иако во полицијата веќе постојат субјекти за работа, ќе се утврди кои други служби, покрај крим-полицијата, ќе бидат дел од правосудната полиција. Ова е важно поради блиската соработка што ќе ја имаат овие служби во гонењето и откривањето на делата и сторителите, во согласност со јавниот обвинител[46].

Правосудната полиција во истражните центри најпрво дејствува во фазата на претходно прибирање информации, собирајќи податоци повеќе отколку во самата истражна постапка, каде што дејствијата ги презема непосредно јавното обвинителство, иако правосудната полиција може да му помага. Ова не значи дека правосудната полиција во истражните центри не може да работи и во фазата на откривање и пријавување, особено во случаите кога обвинителството самостојно ќе дознае за сомневања дека е сторено кривично дело.

Правосудната полиција се состои од полициските службеници од МВР, припадниците на Финансиската полиција и законски овластените лица од Царинската управа, кои се ангажирани во откривањето на кривичните дела.

[46] Бужароска Г., Ре Д., Карнасас М., (2010): Истражни дејствија : прирачник за практичари, Скопје стр. 264

По службена должност или по наредба на основен јавен обвинител, правосудната полиција е должна да:

- спречи натамошни последици од кривичните дела,
- презема мерки и активности за откривање и криминалистичко истражување на кривични дела,
- фати и пријави нивните сторители,
- обезбеди докази и преземе други мерки и активности што можат да бидат корисни за непречено водење на кривичната постапка.
- правосудната полиција спроведува истражување и дејствија наложени или доверени од судот и јавното обвинителство.
- овие должности ги извршуваат старешините и службениците на правосудната полиција.

Таксативните должности на правосудната полиција ги извршуваат:

- ***Полициските службеници во организационите единици во Министерството за внатрешни работи, Управата за финансиска полиција и Царинската управа***, кои согласно со законски утврдениот делокруг на работа преземаат мерки и активности за откривање на кривични дела, фаќање и пријавување на сторителите на кривични дела, обезбедување на докази за кривичните дела и други мерки со кои се овозможува непречено водење на кривичната постапка.
- ***Припадниците на правосудната полиција во истражните центри на јавното обвинителство*** и
- ***службениците доделени на јавниот обвинител***.

За ефикасно спроведување на кривичната постапка, на јавниот обвинител, по потреба и по негова наредба, ќе му бидат доделени на работа службеници од МВР, ФП и ЦУ. Службениците доделени на јавниот обвинител исклучиво му се на располагање, работат под неговата контрола и надзор, ги почитуваат и извршуваат неговите наредби.

За времето кога службениците се назначени да работат кај основниот јавен обвинител, не можат да бидат прераспределени на друго работно место во државните органи од каде што доаѓаат, ниту да бидат отстранети од работа на предметниот случај, без изречно одобрение од јавниот обвинител. Експертите кои работеле на новиот Закон посветиле значајно внимание на односот помеѓу полицијата и јавното обвинителство во претходната постапка, и од моделите што беа на располагање од аспект на споредбеното право, го избрале италијанскиот модел како единствен кој обезбедува инструментариум за вистинска раководна улога на ОЈО.

Новиот ЗКП на РМ е единствен од новите закони на поранешните југословенски републики кој, по примерот на некои европски држави, воведува т.н. правосудна полиција, што е еден вид судска полиција. Всушност, станува збор за криминалистичка полиција која тесно соработува со јавното обвинителство, а еден нејзин мал дел ќе биде непосредно вклучен во тимот на јавното обвинителство во истражните центри[47].

Новиот концепт предвидува формирање истражни центри на јавното обвинителство за подрачјето на едно јавно обвинителство, со цел да се подобри функционалноста на откривањето и гонењето на сторителите на кривични дела. Овие центри претставуваат оригинално решение, инспирирано од Италија, каде што обвинителите работат со сопствен тим составен од неколку инспектори организирани во т.н. „секции на судската полиција“. Според Законот за кривичната постапка, истражните центри на јавното обвинителство ќе се формираат со одлука на Јавниот обвинител на Република Македонија. Ова решение укажува на тоа дека центрите навистина функционираат како органи на јавното обвинителство, а не само како форма на институционална соработка со полицијата, но исто така укажува на можни системски компликации.

Во тој контекст, полицијата и ЦУ, се јасно дел од извршната власт, додека јавното обвинителство има недефинирана позиција помеѓу извршната и судската власт. Припадниците на правосудната полиција, инспектори, ги извршуваат своите задачи во истражниот центар.

[47] КАЛАЈЏИЕВ Г. и др., (2008) Новите односи меѓу полицијата, јавното обвинителство и судот во претходната постапка, МРКПК, бр. 1, 2008 и КАЛАЈЏИЕВ Г. и др., (2008) Преуредување на претходната постапка во Република Македонија, МРКПК, бр. 2/3,79-120.

Тие се избираат за работа на определено време преку внатрешно објавен конкурс. Претходната системска комплексност на односите помеѓу јавното обвинителство и извршната власт го отежнуваше и прашањето дали обвинителството воопшто може да распишува оглас во ресорните министерства (МВР и МФ) и самостојно да врши избор на кадри.

Да се осигура одредена стабилност и специјализација на припадниците на правосудната полиција, кои со тоа стануваат дел од тимот на јавното обвинителство, претставува идејата за распоредување на криминалистичките инспектори во јавното обвинителство за определен период. ЗКП не прецизира колку точно е тоа време, но концептот подразбира одредена долгорочност и постојаност на ангажманот, што значи период од 2 до 4 години.

Определен е степенот на самостојност во однос на претпоставените во МВР, а лојалноста кон обвинителството обезбедува стабилност и спречува припадниците на правосудната полиција од истражните центри да се распоредуваат на други задачи во МВР и на други инструменти.

Инспекторите на крим-полицијата кои се префрлиле во истражниот центар се на располагање на основниот јавен обвинител. Тие работат под неговата контрола и надзор, ги извршуваат наредбите на јавниот обвинител и постапуваат согласно со неговите насоки и упатства. За својата работа, тие му одговараат на јавниот обвинител (чл. 51 НЗКП). Оваа расположливост во однос на јавното обвинителство важи за целата правосудна полиција.

Сепак, иако е тешко да се оствари релацијата на подреденост меѓу обвинителството и полицијата, особено во деловите од правосудната полиција кои се сместени во ресорните министерства и кои во раната фаза на откривање имаат поголема сопствена иницијатива и оригинални надлежности утврдени со други закони, сега станува реална за инспекторите кои ќе бидат дел од тимот на јавното обвинителство.

Затоа ЗКП има за цел да осигура дека за време на нивната работа во истражниот центар, тие не можат да бидат прераспределени на друго работно место во државните органи од каде што доаѓаат, ниту да бидат отстранети од работа на конкретниот случај, без изрично одобрение од јавниот обвинител (чл. 48 и 51 НЗКП).

За потребите на кривичната постапка, во рамките на едно или повеќе основни јавни обвинителства, се формираат истражни центри на ОЈО со одлука на јавниот обвинител на РМ. Исто така, бројот на припадниците на правосудната полиција во истражните центри на ОЈО се утврдува со одлука на Јавниот обвинител на Р. Македонија, по претходно добиено мислење од Министерот за внатрешни работи, Министерот за правда и Министерот за финансии. Работите во истражниот центар на јавното обвинителство ги извршуваат припадниците на правосудната полиција, кои се избираат за извршување на работи на определено време, преку објавен внатрешен оглас, како и лица вработени во ОЈО согласно со Законот за Јавното обвинителство.

Овие лица можат да учествуваат во преземањето на истражните дејствија да:

- примаат изјави и предлози,
- подготвуваат начини за нивно спроведување,
- како и самостојно да преземаат одредени истражни дејствија доверени од страна на јавниот обвинител.

Записникот за ваквото дејствие го одобрува основниот јавен обвинител во рок од 48 часа од преземеното дејствие. Работниците кои се избрани да работат во истражниот центар на јавниот обвинител се:

- на располагање,
- работат под неговата контрола и надзор,
- ги почитуваат и извршуваат неговите наредби,
- работат согласно со неговите насоки и упатства и
- за својата работа му одговараат на јавниот обвинител.

3.8.Односот помеѓу Јавниот обвинител и полицијата

Полицијата е обврзана, по приемот на кривична пријава или добиеното сознание за постоење на основи на сомневање дека е сторено кривично дело за кое се гони по службена должност, веднаш да го извести јавниот обвинител писмено, во согласност со новата улога на јавниот обвинител кој раководи со предистражната постапка. Јавните обвинители постапуваат на начин кој поттикнува соработка, при што се даваат јасни насоки и се донесуваат разбирливи одлуки во согласност со законот и своите овластувања и одговорности[48].

Додека работниците се избрани да работат во истражниот центар, не можат да бидат прераспоредени на друго работно место во државните органи од каде што доаѓаат или да бидат отстранети од предметниот случај без директно одобрение на обвинителот[49].

Правосудната полиција, може да го извести основниот јавен обвинител веднаш по устен пат ако постои основано сомневање за кривично дело за кое е предвидена казна затвор од најмалку 4 години или ако има причини за итност. По усното известување, без одлагање, мора да следи и писмено известување. Во текот на предистражната постапка, правосудната полиција е обврзана да постапува по наредбите на јавниот обвинител, а бараните известувања треба да ги достави во рок од 30 дена од приемот на наредбата, при што овој рок може да биде продолжен од јавниот обвинител за најмногу 30 дена во сложени случаи на тешки кривични дела извршени од криминална група или од повеќе лица.

Правосудната полиција едолжна да го извести јавниот обвинител за спроведените полициски извидувања. Односите помеѓу јавното обвинителство и полицијата, формирањето на Правосудната полиција и истражните центри на ОЈО претставуваат значајна новина во претходната постапка.

ОЈО не само што управува со предистражната постапка, туку исто така може самостојно да преземе дејствија за откривање и гонење на кривични дела и сторителите на истите.

[48] Член 18 од Етички кодекс на Јавните обвинители во РСМ – Скопје бр.02-97/5 од 05.05.2021 година

[49] КАЛАЏИЕВ Г., (2006) Какви полициски овластувања за Царинската управа, МРКПК, бр.1, 51-84

Раководителите на различни делови на МВР, кои се занимаваат со откривање и пријавување (криминалистичката полиција, крим-техника и слично), како и финансиската полиција и деловите на Царинската управа на РМ, кои се под надлежност на Министерството за финансии, сега се непосредно под раководство на јавното обвинителство. Најзначајната новина во оваа ситуација е формирањето на правосудната полиција.

Во рамките на истражните центри на ОЈО, ќе бидат вклучени криминалистички инспектори директно во составот на обвинителството, а дел од нив ќе бидат припадници на правосудната полиција. Од ова, може да се извлече следниот заклучок за односот помеѓу основниот јавен обвинител и полицијата:

- основниот јавен обвинител е хиерархиски надреден над полицијата во делот на кривичната постапка;
- основниот јавен обвинител управува со целата постапка, вклучувајќи ја и предистражната фаза каде што е вклучена полицијата;
- основниот јавен обвинител наредува, предлага мерки, дава упатства за постапување и врши контрола на мерките и дејствијата преземени во текот на постапките;
- согласно законот, основниот јавен обвинител ја користи полицијата како алатка за работа во гонењето, пронаоѓањето, обезбедувањето на докази и откривањето на сторителите на кривични дела.
- полицијата е подредена на основниот јавен обвинител;
- полицијата ги извршува наредбите и упатствата на основниот јавен обвинител;
- полицијата ги применува полициските овластувања и презема мерки под контрола на обвинителот;
- полицијата е должна да го известува обвинителот писмено или усно за секоја активност.
- полицијата, согласно законските решенија, работи заедно со обвинителот на гонење и откривање на сторители и дела кои се гонат по службена должност.

Општа констатација е дека односот помеѓу овие институции треба да биде објективен и во согласност со законските решенија, при што јавниот обвинител има водечка улога во кривичната постапка. Потребно е да постои добра организација, тимска работа, коректност во постапувањето, како и контрола и анализа на секоја мерка преземена од полицијата. Исто така, полицијата ќе се потпира на насоките и наредбите што ги дава јавниот обвинител, со што ќе се избегне каква било злоупотреба на овластувањата и ќе се подобри квалитетот на постапките.

Законодавецот ја пренесе целата предистражна и истражна постапка во надлежност на јавниот обвинител. Тоа значи дека работата на досегашните истражни судии во делот на истрагата сега преминува во рацете на јавниот обвинител, кој ја води, со што се зацврстува неговата улога во борбата против сторителите на кривични дела кои се гонат по службена должност.

Новостите во ЗКП се Истражни центри во обвинителството, кои треба да бидат опремени со соодветен кадар и материјали за работа, како и Правосудна полиција. Иако во полицијата веќе постојат субјекти за работа, ќе се утврди кои други служби, покрај крим-полицијата, ќе бидат дел од правосудната полиција. Ова е важно заради блиската соработка во гонењето и откривањето на делата и сторителите, во согласност со дефинираниот однос со основниот јавен обвинител.

3.9.Основно јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција

Како дел од хиерархијата на Јавното обвинителство на Република Северна Македонија, постои Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција. Ова обвинителство постапува пред Одделението за организиран криминал и корупција при Основниот кривичен суд во Скопје и има месна надлежност за целата територија на Република Северна Македонија. Надлежностите на Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција се наведени во членот 32 од Законот за Јавното обвинителство, каде што се опишани неговите активности[50].

[50] Член 39 од Закон за кривична постапка (Службен весник на Република Македонија" бр.150/2010;бр. 100/12 и бр.198/18),

ОЈО за гонење на организиран криминал и корупција дејствува за:

- за кривични дела извршени од организирана група од три или повеќе лица, која постои одреден временски период и дејствува со цел да изврши едно или повеќе кривични дела за кои е предвидена казна затвор од најмалку четири години;
- за кривични дела сторени од лица со полициски овластувања и припадници на затворската полиција согласно членот 33 став (1) од овој закон;
- за кривични дела: Неовластено производство и пуштање во промет на наркотични дроги, психотропни супстанци и прекурзори од чл.215 ст.3 кога се работи за меѓународна организирана група, Измама на штета на средства на Европската Заедница од чл.249-а, Перење пари и други приноси од казниво дело од чл.273, Злоупотреба на службена положба и овластување од член 353 став 5, Примање поткуп од чл. 357 ст.5, Давање награда за противзаконито влијание од чл.358-а, Примање награда за противзаконито влијание од чл.359, Противправно стекнување и прикривање имот од чл.359-а, Злоупотреба на постапката за јавен повик, доделување на договор за јавна набавка или јавноприватно партнерство од чл.275-в, Злосторничко здружување од чл. 394 од Кривичниот законик.
- за кривични дела: Давање лажен исказ од чл.367 ст.3 и 4, Спречување на докажување од чл.368, Попречување на правда од чл.368-а, Откривање на идентитет на загрозен или заштитен сведок од чл.369-а, Спречување службено лице во вршење службено дејствие од чл.382 од Кривичниот законик, ако овие дела се извршени во врска со постапки кои ги води Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција.
- за кривични дела: Терористичко загрозување на уставниот поредок и безбедноста од чл. 313, Учество во странска војска, полиција, паравоени или параполициски формации од чл. 322-а, Здружување заради непријателска дејност од чл. 324, Терористичка организација од чл. 394-а, Тероризам од чл. 394-б, Финансирање тероризам од чл. 394-в, сите кривични дела против државата, Трговија со луѓе од чл. 418-а, Трговија со дете од чл. 418-г, за другите кривични дела против човечноста и меѓународното право од глава 34 Кривичниот законик, освен за кривичното дело Криумчарење мигранти од чл. 418-б.

- за кривични дела од чл.218: Загадување на животната средина и природата, чл.218-а Производство, трговија или употреба на супстанции кои ја осиромашуваат озонската обвивка, чл.219 Загадување на вода за пиење, чл.230 Загрозување на животната средина и природата со отпад, чл.231 Неовластено прибавување и располагање со нуклеарни материи и чл.234 Тешки дела против животната средина и природата, од главата 22 Кривични дела против животната средина и природата од Кривичниот законик, доколку се сторени од организирана група, и
- за кривични дела од главата 24: Кривични дела против културното наследство и природните реткости од Кривичниот законик, доколку се сторени од организирана група.

Во Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција работи Специјализирано одделение за гонење на кривични дела што ги извршуваат лица со полициски овластувања и припадници на затворската полиција. Меѓу другото, ова одделение е одговорно за постапување по кривични дела што ги извршуваат лица со полициски овластувања и припадници на затворската полиција во рамките на нивните службени должности, како и за кривични дела извршени надвор од службата, при што се користат сериозни закани, сила или средства за присилба. Овие дела можат да резултираат со смрт, тешка телесна повреда, телесна повреда, противправно лишување од слобода, мачење и друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување и казнување, доколку законски е предвидено гонење по службена должност.

ГЛАВА IV – ИСТРАЖУВАЧКИ ДЕЛ

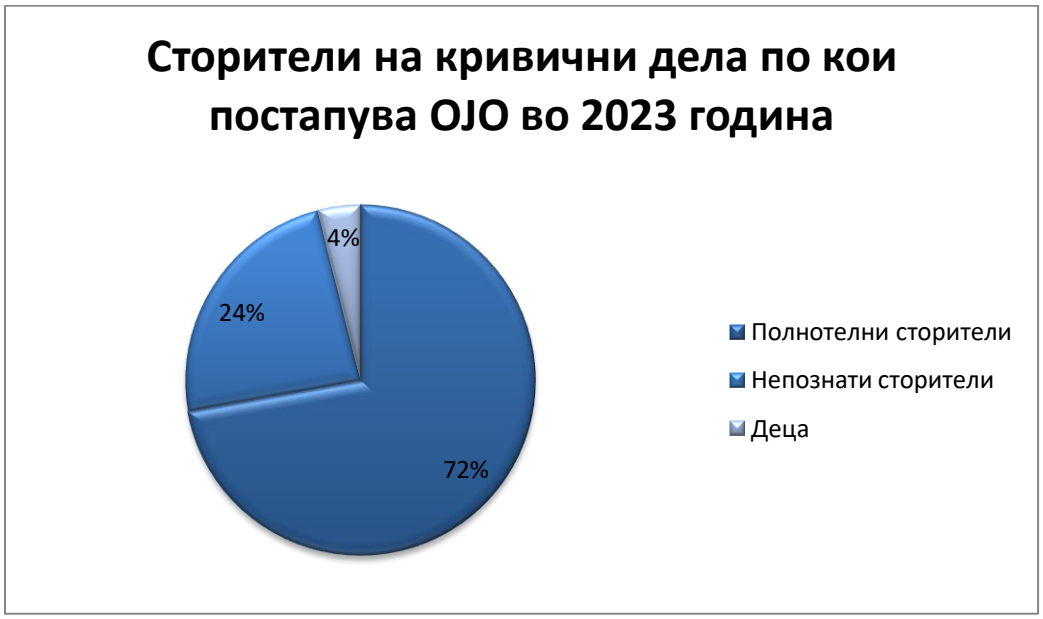
Во текот на 2023 година, основните јавни обвинителства постапуваа по новопримени кривични пријави против вкупно 23.726 сторители на кривични дела. Од нив, 17.124 беа полнолетни, 944 деца и 5.658 непознати сторители. На крајот од 2022 година, имаше и 12.501 незавршени предмети. Според тоа, во текот на извештајната 2023 година, основните јавни обвинителства постапуваа против вкупно 36.227 сторители на кривични дела.

Табела 1.Сторители на кривични дела по кои постапува ОЈО во 2023 година[51]

Сторители	Пријави во 2023 г.	Префрлени од 2022г.	Вкупно
Полнолетни сторители	17.124	12.382	29.506
Непознати сторители	5.658	59.782 (од претходните години, кои не се предмет на статистичка обработка во извештајот)	5.658
Деца	944	119	1.063
Вкупно	23.726	12.501	36.227

[51] Извештај за работата на јавните обвинителства на РСМ во 2023 година – јули 2024 Скопје, стр. 35.

Графикон 1.Сторители на кривични дела по кои постапува ОЈО во 2023 година

Од вкупно пријавените сторители на кривични дела во 2023 година, 5.658 се однесуваат на непознати сторители, за кои надлежните органи продолжуваат со активностите за нивно откривање. Во ОЈО многу предмети од претходните години против непознати сторители на кривични дела. Тие се пренесуваат додека истражните органи, следејќи ги наредбите и насоките од обвинителството, не успеат да ги идентификуваат сторителите.

ОЈО постојано ја следи оваа статистика и презема соодветни мерки за да ја поттикне откривачката функција на надлежните органи. Ова е една од причините за намалувањето на бројот на новопримени кривични пријави против непознати сторители на годишно ниво.

Понатамошната анализа на улогата и работењето на ОЈО, од аспект на процентуално пресметување на преземени дејствија и анализа на појави, не го опфаќа бројот на предмети против непознати сторители на кривични дела. Споредбата на статистичките податоци за примени пријави од 2023 година со оние од 2022 година покажува дека има одредено намалување на бројот на новопримени кривични пријави, и тоа во однос на полнолетните сторители, како и на децата.

Табела 2.Споредба на бројот на примени кривични пријави според сторителите на кривични дела[52]

Сторители	2022	2023
Полнотелни сторители	18.928	17.124
Непознати сторители	7.911	5.658
Деца	1.006	944
Вкупно	27.845	23.726

4.1.Кривични дела извршени од полнолетни сторители

Во текот на 2023 година, основните јавни обвинителства постапувале против 29.506 полнолетни сторители на кривични дела. Од нив, за 17.124 сторители пријавите се примени во извештајната година, додека за 12.382 пријавите се префрлени од претходната 2022 година. Податоците укажуваат на намалување на бројот на пријавени полнолетни сторители на кривични дела во однос на претходните години и тоа за 6.9%.[53] Единствено во Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција се забележува зголемување на бројот на пријавени полнолетни сторители на кривични дела.

Табела 3.Постапки против полнолетни сторители по ВЈО и ОЈО ГОКК[54]

ВЈО со подрачните ОЈО	2021	2022	2023
Скопје	19.288	16.720	14.263
Битола	6.133	6.042	5.979
Штип	3.374	2.954	3.046
Гостивар	5.965	5.437	5.033
ОЈО ГОКК	973	1.081	1.185
Вкупно	35.733	32.234	29.506

[52] Извештај за работата на јавните обвинителства на РСМ во 2023 година – јули 2024 Скопје, стр. 36.

[53] Државен завод за статистика, број 2.1.24.17 (Соопштение од 30.05.2024 година)

[54] Извештај за работата на јавните обвинителства на РСМ во 2023 година – јули 2024 Скопје, стр. 37.

Во Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција, кое работело на кривични пријави против вкупно 1.185 полнолетни сторители на кривични дела, за 305 полнолетни лица постапката се водела во Специјализираното одделение за гонење на кривични дела извршени од лица со полициски овластувања и припадници на затворската полиција.

Постапувајќи против вкупно 29.506 полнолетни лица, основните јавни обвинителства поднеле кривични пријави против 18.326 лица, што претставува 62,1%. На крајот на 2023 година, кај други органи или кај јавните обвинители, останале во работа кривични пријави против 11.180 лица, односно 37,9%. Имајќи предвид дека бројот на решени пријави го надминува бројот на новопримени пријави за околу 1.000, несомнено може да се заклучи дека Јавното обвинителство, и покрај намалениот број на јавни обвинители, не само што го совладало приливот на нови предмети, туку и го намалило бројот на нерешени предмети на крајот на 2023 година.

Графикон 2.Вкупен број на новопримени наспроти решени кривични пријави за 2022 и 2023 година[54]

[54] Извештај за работата на јавните обвинителства на РСМ во 2023 година – јули 2024 Скопје, стр. 39.

4.2.Кривични дела извршени од сторители – деца

Во 2023 година, основните јавни обвинителства примиле кривични пријави против 944 деца, што претставува учество од 5,2% во вкупниот обем на работа по кривични пријави против познати сторители на кривични дела. Во текот на годината, јавните обвинителства работеле и на кривични пријави од претходната година против 119 деца, така што вкупно имале пријави за 1.063 деца.

Табела 4.Сторени кривични дела од сторители – деца[55]

Сторители - деца	Број на сторени кривични дела
2022	119
2023	944
Вкупно	1.063

Од вкупниот број кривични пријави обработени во 2023 година, решени се пријави против 909 деца, што е 85,5%, а на крајот на годината останале во работа пријави против 154 деца, или 14,5%.

Од вкупниот број решени пријави, 317 деца или 29,8% се отфрлени кривични пријави, додека 422 деца или 39,7% поднесени се барања за подготвителна постапка. За едно дете е поднесен директен предлог за санкција. Ако се разгледа структурата на отфрлените кривични пријави, 133 деца се отфрлени поради тоа што се работи за кривично неодговорни деца до 14 години, а за останатите 184 деца отфрлени се по основ на начелото на опортунитет и други основи.

Кога станува збор за тежината на кривичните дела што ги извршиле малолетниците, важно е да се спомене дека во 2023 година Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција постапувало против 2 деца во судир со законот. Децата извршиле кривични дела Тероризам (394-б од КЗ) и Криумчарење на мигранти (418-б од КЗ).

[55] Извештај за работата на јавните обвинителства на РСМ во 2023 година – јули 2024 Скопје, стр. 41.

Во текот на 2023 година, поднесени се барања за поведување на подготвителна постапка за 422 деца. Во споредба со претходната 2022 година, кога биле поднесени барања за 600 деца, во извештајниот период од 2023 година оваа бројка е намалена, што претставува продолжување на трендот од претходните години.

Јавните обвинители работеле и на нерешени подготвителни постапки од претходната година против 260 деца, така што вкупно имале подготвителни постапки за 682 деца. Во 2023 година, јавното обвинителство поднело предлози за примена на санкција за 440 деца пред судиите за деца на надлежните судови, при што најчеста мерка која се изрекува со првостепена одлука на судот биле мерки на засилен надзор. Од вкупно завршените подготвителни постапки, за 142 деца ставени се предлози за запирање на постапката, и тоа за 13 деца поради нецелесообразност на водење на постапката, а за 129 деца од други причини.

4.3.Кривични дела извршени од непознати сторители

Во 2023 година, јавните обвинителства примиле кривични пријави против 5.658 непознати сторители. Ако ја споредиме оваа бројка со претходната 2022 година, кога биле поднесени 7.911 пријави, се забележува намалување од 2.253 кривични пријави. Ова намалување делумно се објаснува со активностите на јавното обвинителство, кое работи на подобрување на улогата на надлежните органи за ефикасно откривање на сторителите на кривични дела.

Јавните обвинителства, постапувајќи по новопримени кривични пријави против непознати сторители, до Министерството за внатрешни работи доставиле 4.497 наредби за откривање на сторителите на кривичните дела. Во 649 случаи, биле издадени наредби и барања за собирање податоци до други органи. Од новоподнесените кривични пријави во 2023 година, како резултат на преземените дејствија, откриени се 551 сторители на кривични дела.

Во 2023 година, јавните обвинителства имале на работа кривични пријави против 59.782 непознати сторители на кривични дела кои останале неоткриени од претходните години. Со тоа, вкупната бројка на непознати сторители против кои се постапува за да бидат откриени изнесува 65.440. Од оваа бројка на стари предмети, во текот на 2023 година откриени се 660 сторители на кривични дела.

Со решението за отфрлање на кривичната пријава во 2023 година, се решени пријави против 13.828 непознати лица, најмногу по основ на застареност, по кој биле отфрлени пријави против 13.701 непознати лица.

4.4.Постапување и преземени дејствија од јавните обвинителства по предметите

Во 2023 година, основните јавни обвинителства, постапувајќи по кривичните пријави, презеле дејствија за собирање на потребни податоци и известувања во 12.901 случај.

Табела 5.Поднесени барања за собирање податоци според подрачја на ВЈО[56]

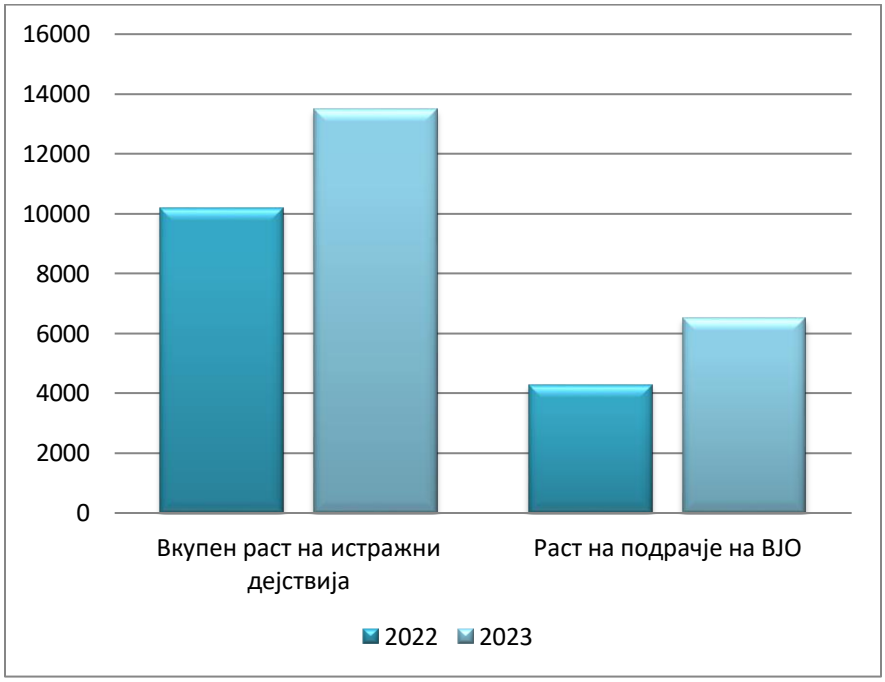
Подрачје на вишо јавно обвинителство	Поднесени барања
ВЈО Скопје	5.956
ВЈО Битола	3.003
ВЈО Штип	2.300
ВЈО Гостивар	1.032
ОЈО ГОКК	610
Вкупно	12.901

Јавните обвинители во голем дел од случаите ги преземаат дејствијата пред носењето на Наредбата за спроведување на истражна постапка, но исто така сами спроведуваат и значителен број истражни дејствија во предметите кои се водат во скратена постапка, за кои законот не бара формално спроведување истрага. Во 2023 година, во предистражната постапка, јавните обвинители реализирале најмалку 13.758 различни истражни дејствија, вклучувајќи увиди на лице место, претреси, препознавања, наредби за вештачење, повикување и испитување сведоци и слично.

[56] Извештај за работата на јавните обвинителства на РСМ во 2023 година – јули 2024 Скопје, стр. 43.

Во споредба со 2022 година, кога во предистрага биле преземени 10.172 истражни дејствија, 2023 година покажува значителен раст. Ова е особено видливо кај основните јавни обвинителства на подрачјето на Вишото јавно обвинителство Скопје, каде бројот на издадени наредби во предистрага се зголемил од 4.275 во 2022 на 6.505 во 2023 година, што претставува раст од околу 52%. Во рамките на ова, основните јавни обвинителства на подрачјето на ВЈО Скопје наредиле и 36 финансиски истраги.

Графикон 2.Вкупен раст на истражни дејствија и раст на подрачје на ВЈО[57]

Дополнително на оваа бројка, Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција во предистражна постапка презело различни истражни дејствија против 42 лица. Овие дејствија вклучуваат наредби за вештачења, наредби за финансиски истраги, примена на посебни истражни мерки и други активности за обезбедување докази во предмети за тешки кривични дела.

[56] Извештај за работата на јавните обвинителства на РСМ во 2023 година – јули 2024 Скопје, стр. 44.

Овие податоци јасно укажуваат на зголемениот ангажман на јавните обвинители во собирањето на доказите за кривичен прогон. Иако бројот на пријавени лица во извештајниот период е намален, јавните обвинители во основните обвинителства презеле повеќе директни дејствија за обезбедување докази.

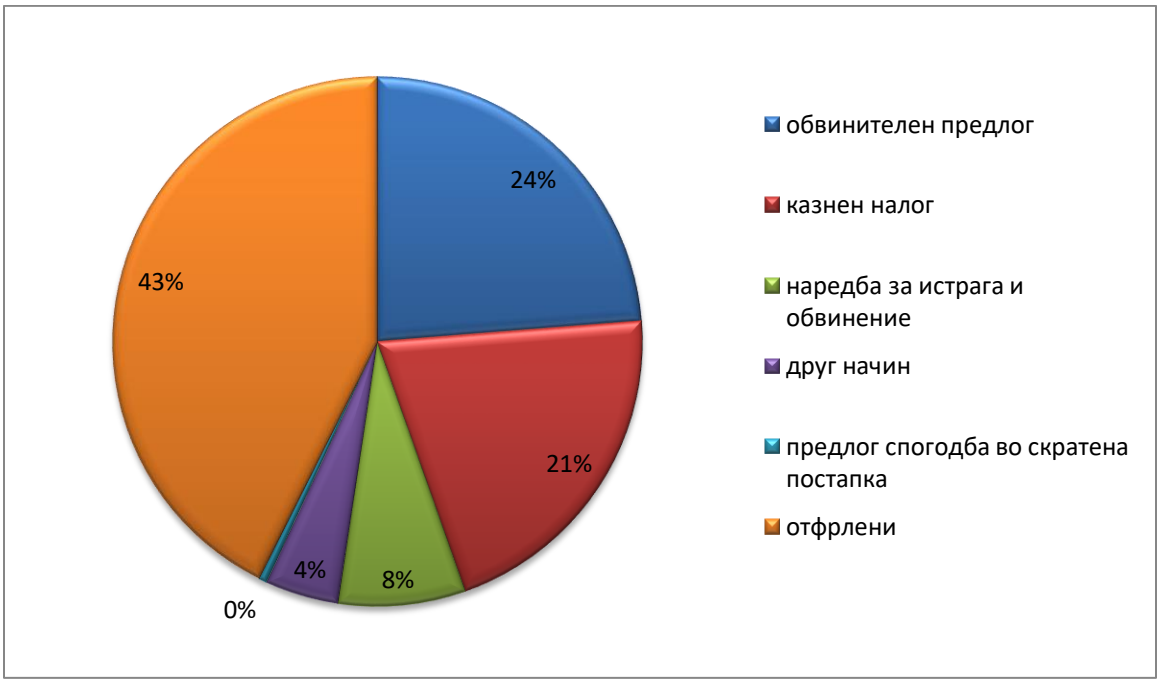
4.5.Резултати од истрагите спроведени од јавните обвинителства

Одлуки по кривични пријави

Во постапките против вкупно 29.506 полнолетни лица, основните јавни обвинителства донеле одлуки за кривични пријави против 18.326 лица. Структурата на одлуките за решените кривични пријави укажува на тоа дека:

- Поднесени се обвинителни предлози против 4.352 лица, што претставува 23,8%.
- Дополнително, против 1.428 лица, или 7,8% од случаите, донесени се наредби за спроведување истражна постапка, а по завршената истрага, против 1.165 лица поднесени се обвинителни акти.
- Со предлози за издавање казнен налог решени се предметите против 3.819 лица, што е 20,8%.
- Предлог спогодба во скратена постапка е поднесена против 99 лица, или 0,5%.
- Врз основа на чл.288 од ЗКП и од други причини, отфрлени се пријавите против вкупно 7.809 лица, што е 42,6%.
- Против 819 лица, или 4,5%, пријавите се решени на друг начин.

Графикон 3.Структура на решени пријави[57]

Отфрлени кривични пријави

Во делот на кривични пријави кои довеле до носење на решение за отфрлање, постојат два законски основи: член 288 и член 43 и 44 од Законот за кривичната постапка. Разликата меѓу овие основи е значајна по неколку причини.

Членот 43 од Законот предвидува примената на условно одлагање на кривичната постапка, што значи дека јавниот обвинител може со решение да го одложи кривичното гонење, под услов да добие согласност од оштетениот за кривично дело за кое е предвидена казна затвор до три години.

Ова е возможно ако осомничениот е подготвен да се придржува на упатствата на јавниот обвинител и да ги исполни обврските кои ќе помогнат во намалувањето или отстранувањето на штетните последици од кривичното дело. На овој начин, кривичното дело се разрешува и се поттикнува реинтеграцијата на осомничениот.

[57] Извештај за работата на јавните обвинителства на РСМ во 2023 година – јули 2024 Скопје, стр. 47.

Според предвидениот основ по чл.43 од ЗКП, во текот на 2023 година решени се кривични пријави против 921 лице, што претставува 11,8% од вкупниот број на донесени решенија за отфрлање на кривични пријави. Од друга страна, согласно член 44 од Законот, јавниот обвинител не е должен да преземе кривично гонење, односно може да се откаже од гонењето, доколку:

- во Кривичниот законик е предвидено дека судот може да го ослободи сторителот на кривично дело од казна, ако јавниот обвинител, со оглед на конкретните околности на случајот, оцени дека изрекувањето на пресуда без кривична санкција не е потребно.
- во Кривичниот законик за кривичното дело е утврдена парична казна или казна затвор до три години, а осомничениот, поради искрено каење, успеал да ги спречи штетните последици или ја надоместил целата штета. Ако јавниот обвинител, со оглед на конкретните околности на случајот, оцени дека кривичната санкција не е оправдана, тогаш може да се постапи соодветно.
- осомничениот, како член на организирана група, банда или друго злосторничко здружение, доброволно соработува пред или по откривањето на делото, или во текот на кривичната постапка, и ако таквата соработка и изјава на тоа лице се од суштествено значење за кривичната постапка.

Според член 44 од ЗКП, во текот на 2023 година решени се кривични пријави против 94 лица, што претставува 1,2% од вкупниот број на донесени решенија за отфрлање на кривични пријави. Донесените одлуки, базирани на овие законски можности, значат дека соодветните пријави се целосно и темелно обработени. Сите докази кои потврдуваат дека осомничениот го сторил кривичното дело се прибавени, штетните последици се отстранети, а целите на казнувањето се постигнати. Во такви услови, донесеното решение значи задоволување на правдата.

Основните јавни обвинителства најчесто го користеле овој институт за кривични дела од чл.297 и чл.300 од Кривичниот законик, а во помал обем за дела од чл.235-а, чл.130 ст.2, чл.247 и чл.202 ст.1. Важно е да се истакне дека, и покрај запирањето на кривичната постапка, сите основни јавни обвинителства, само врз основа на примената на овој институт, успеале да остварат вкупен износ од 13.158.125,00 денари во корист на Буџетот на РСМ.

И додека опфатот на лица со овој инструмент останува речиси на исто ниво како во 2022 година, во 2023 година, врз основа на примената на овој институт во Буџетот, биле уплатени речиси 1,5 милиони денари повеќе.

Примената на мерката притвор

Во 2023 година, основните јавни обвинителства во подрачјата на четирите виши јавни обвинителства, како и Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција, примениле мерката притвор против 611 лица. Ако се има предвид дека во текот на 2023 година обвинителствата постапуваа против вкупно 17.124 новопријавени лица, може да се заклучи дека ваква мерка е побарана само за 3,6% од сторителите.

Обвинителството предлага мерка притвор во целост согласно законот, кога таа е единствениот начин да се обезбеди непречено продолжување на кривичната постапка.

Табела 6.Времетраење на притворски мерки според подрачја на ВЈО

ВЈО	30 дена	60 дена	90 дена	Над 90 дена	Вкупно
ВЈО Скопје	90	69	47	59	265
ВЈО Битола	46	2	14	7	69
ВЈО Гостивар	56	14	16	6	92
ВЈО Штип	8	10	20	3	41
ОЈО ГОКК	30	21	29	64	144
Вкупно	230	116	126	139	611

Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција постапувало против 144 лица на кои им бил определен притвор. За 33 лица во 2023 година била определена мерка куќен притвор, и тоа: ОЈО ГОКК - 14, на подрачјето на ВЈО Скопје - 13, на ВЈО Битола - 3 и на ВЈО Штип – 3.

Статистичките показатели покажуваат дека дури и против лица кои се гонат за тежок организиран криминал и корупција, а кои спаѓаат во надлежност на Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција, мерката притвор не се применува во сите случаи, туку само во оние ситуации каде што другите видови мерки не би ја постигнале целта на кривичната постапка. За дополнително намалување на предлагањето на мерката притвор, неопходно е да започне фактичка примена на Законот за пробација.

Одлуки по спроведена истрага

Во извештајната година, решени се истраги против 1.483 лица и тоа на следниот начин.

Табела 7.Одлуки по спроведена истрага

ОДЛУКА	СТОРИТЕЛИ
поднесени обвиненија	1.165
запрени истраги	161
прекинати истраги	44
предлог спогодба во истражна постапка	92
предлог спогодба по поднесување на обвинителен акт	4
на друг начин	17
ВКУПНО	1.483

Во споредба со 2022 година, забележан е пораст на вкупниот број решени истраги, при што особено се истакнува зголемувањето на бројот на поднесени обвинителни акти за околу 10%.

Во ОЈО за гонење на организиран криминал и корупција, како и во основните јавни обвинителства во Скопје, Куманово и Тетово, воспоставени се истражни центри кои функционираат со цел полесно обезбедување на доказите и скратување на времето на истрагата. Овие центри ја зајакнуваат самостојноста на обвинителствата при спроведувањето на истражни дејствија. Истражните центри континуирано се опремуваат преку донации и сопствени средства.

Предлог спогодби

Пресудата која произлегува од постигната предлог-спогодба помеѓу јавниот обвинител и осомничениот значително придонесува за ефикасноста и економичноста на кривичната постапка, а истовремено нуди и дополнителни бенефити во однос на правата на осомничениот. Трошоците за кривичната постапка се драстично намалуваат, а целокупниот процес, од поднесување на кривична пријава до склучување на предлог спогодба, во просек завршува за пет месеци. Сите овие факти недвосмислено укажуваат на оправданоста на заложбата на Јавното обвинителство да се решаваат поголем број предмети на ваков начин.

Сепак, и покрај напорите, примената на овој инструмент во пракса опаѓа. Во текот на 2023 година, институтот за спогодување беше применет во вкупно 195 случаи, што е за 57 случаи помалку од 252 во 2022 година. Од нив, 99 случаи се во скратена постапка, 92 случаи во текот на истражната постапка и 2 случаи по поднесен обвинителен акт, односно во фаза на оценка на обвинение.

Табела 7.Склучени спогодби по подрачја на ВЈО[58]

ВЈО	Скратена постапка	Истражна постапка	По поднесен обвинителен акт	Вкупно
ВЈО Скопје	45	36	/	81
ВЈО Битола	44	40	1	85
ВЈО Штип	1	9	/	10
ВЈО Гостивар	1	1	2	4
ОЈО ГОКК	8	6	1	15
Вкупно	99	92	4	195

Очигледно е дека институтот на спогодување најмногу се применува во Вишото јавно обвинителство Битола и Вишото јавно обвинителство Скопје. Најслаба, пак, е употребата во основните јавни обвинителства на подрачјето на Вишото јавно обвинителство Гостивар. Што се однесува до кривичните дела за кои се склучуваат предлог спогодбите, податоците покажуваат дека институтот се користи и за кривични дела со казна затвор до пет години, како и за дела со казна затвор над пет години.

Спротивно на можната негативна перцепција во јавноста, важно е да се нагласи дека прифаќањето на предлог-спогодба од страна на обвинетите укажува на тоа дека јавните обвинители во текот на постапката собрале доволно квалитетни докази. Овие докази се причина за тоа што самите обвинети сакаат да се спогодат за видот и висината на кривичната санкција со јавниот обвинител, дури и за кривични дела за кои според законот им се изрекува затворска казна, надомест на причинетата штета или конфискација на имотна корист.

Обвиненија

Во 2023 година,основните јавни обвинителства поднеле обвиненија против вкупно 9.336 лица, што е за 1.038 лица помалку во однос на 10.374 во 2022 година. Сепак, намалувањето на овој број е резултат на падот на поднесените предлози за издавање казнени налози или обвинителни предлози, додека бројот на поднесени обвинителни акти за потешки кривични дела бележи пораст.

[58] Извештај за работата на јавните обвинителства на РСМ во 2023 година – јули 2024 Скопје, стр. 53.

Ова повторно укажува на фактот дека во извештајната година се работело на посложени предмети, што довело до зголемување на бројот на истраги кои резултирале со обвинителни акти.

Во извештајната година, од вкупниот број на поднесени обвиненија, против 4.352 лица се поднесени обвинителни предлози, против 3.819 лица предлози за казнен налог, а против 1.165 лица се поднесени обвинителни акти по спроведена истрага.

Табела 8.Поднесени обвиненија за 2022 и 2023 год

Година	**Обвинителен предлог**	**Предлог за казнен налог**	**Обвинителен акт**	**ВКУПНО**
2022	4.352	3.819	1.165	9.336
2023	4.829	4.458	1.087	10.374

Одлуки на судот по поднесените обвиненија

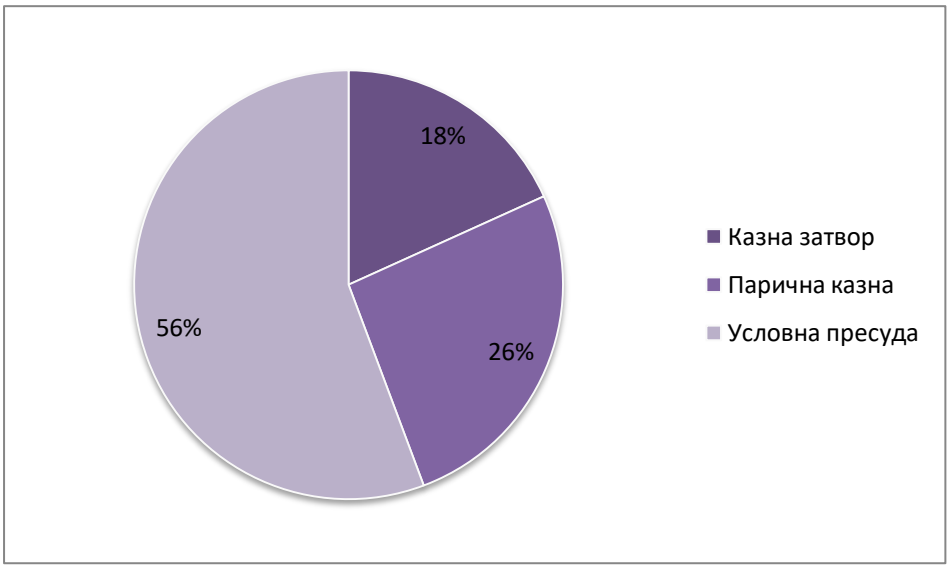
Во 2023 година, јавните обвинители учествувале на вкупно 19.557 главни расправи. Од нив, 4.263 биле по обвинителни акти, а 15.294 по обвинителни предлози. Надлежните судови донеле пресуди против вкупно 9.254 лица.

Табела 9.Вид на донесени судски пресуди

Вид на пресуди	Број на лица
Осудителни пресуди	8.549
Ослободителни пресуди	189
Одбивателни пресуди	271
Запирање по предавање на обвинителниот акт на судот и по повлечено обвинение	154
Мерка на безбедност	68
Судска опомена	23
Вкупно	9.254

Од податоците во табелата може да се заклучи дека од вкупниот број на донесени пресуди, осудителни се пресудите против 8.549 лица, што претставува 92,4% од вкупниот број изречени пресуди во 2023 година. Против 1.559 лица е изречена казна затвор, за 2.228 лица парична казна, а за 4.762 лица - условна осуда.

Графикон 4.Донесени судски пресуди

Одземени предмети, конфискација на имот

Суштината на кривичната одговорност не се состои само во казнувањето на сторителот, туку и во потврдувањето дека никој не може да ја задржи директната и индиректната имотна корист стекната на незаконит начин. Јавното обвинителство активно учествува во спроведувањето на Стратегијата за јакнење на капацитетите за финансиски истраги и конфискација на имот во Република Северна Македонија, која беше промовирана во јули 2021 година и се однесува на периодот 2021-2023 година.

Една од главните цели на Стратегијата е да ја подобри соработката помеѓу сите надлежни институции кои учествуваат во процесот на финансиски истраги и конфискација на имот добиен од кривични дела. Во таа насока, се зајакнува нивната дигитална поврзаност и навремена размена на информации, како и кадровските и институционалните капацитети

на органите, нивната координација и меѓуресорска соработка во следењето на протокот на пари и нивното прикривање и пренесување.

Од 2019 година, во Јавното обвинителство на Република Северна Македонија, функционира Канцеларијата за следење имот. Нејзината улога е да спроведува и координира кривични постапки, како и постапки за обезбедување имот во врска со следење и идентификување на приходи од кривични дела или друг имот поврзан со криминални активности. Канцеларијата е формирана со одлука на Јавниот обвинител на Република Северна Македонија и претставува своевиден претходник на Канцеларијата за повраt на имот, позната и како АРО канцеларија, која треба да биде формирана согласно законот за АРО канцеларијата, кој во текот на извештајниот период сè уште беше во собраниска процедура.

Целосната функционалност и операбилност на АРО Канцеларијата во Јавното обвинителство на Република Северна Македонија треба да придонесе за остварување на крајната цел на стратешки поставените определби за воспоставување на систем за ефикасни меѓуресорски истраги во врска со нелегалните имотни приноси во земјата и странство. Таквите истраги ќе резултираат со навремено утврдување на привремени мерки со јасно дефиниран опис и проценка на вредноста на имотот и имотната корист, со цел подоцнежна конфискација преку судска одлука.

Привремено обезбедување на средства и имот. Во текот на 2023 година, Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција поднело повеќе барања до Основниот кривичен суд Скопје за определување на привремена мерка забрана за отуѓување и располагање со недвижен и подвижен имот. Овие барања се основани на сомневања дека имотот потекнува од кривично дело, а до крајот на кривичната постапка ќе биде особено отежнато или невозможно неговото одземање. Станува збор за кривични дела како Перење пари и други приноси од казниво дело од чл.273 од КЗ, Даночно затајување од чл.279 од КЗ и Злосторничко здружување од чл.394 од КЗ, со вкупна вредност од 1.689.645,00 евра – недвижен имот 35.039.958,00 денари и подвижен имот 68.873.262,00 денари.

На подрачјето на Вишото јавно обвинителство Скопје, барањето за обезбедување на средства и имот е евидентирано единствено во Основното јавно обвинителство Скопје. Тоа се однесува на едно физичко и едно правно лице. По поднесеното барање од јавниот обвинител, донесено е решение за определување привремена мерка - Забрана за отуѓување, оптоварување и давање под закуп на недвижен имот, со ставање хипотека на недвижен имот. Ова се однесува на кривично дело - Даночно затајување од член 279 став 2 в.в. став 1 в.в. член 45 од Кривичниот законик, како и на кривично дело - Даночно затајување од член 279 став 3 в.в. став 2 в.в. став 1 в.в. член 45 од Кривичниот законик.

На подрачјето на Вишото јавно обвинителство Штип, Вишото јавно обвинителство Битола и Вишото јавно обвинителство Гостивар, основните јавни обвинителства во 2023 година не поднесоа барање до судијата на претходна постапка за определување на мерки за привремено одземање на имот и предмети заради обезбедување согласно чл. 202 од ЗКП.

Одземени предмети и конфискација. Најголем број предмети се одземени во врска со извршување на кривичните дела - Неовластено производство и пуштање во промет на наркотични дроги, психотропни супстанци и прекурсори од чл.215 од КЗ, Недозволено изработување, држење и тргување со оружје или распрскувачки материи од чл.396 од КЗ, Тешка кражба од чл.236 од КЗ, Кражба од чл.235 од КЗ, Бесправно градење од чл.244а од КЗ, Незаконит риболов од чл.229 од КЗ, Фалсификување исправа од чл.378 од КЗ, Измама од чл.247 од КЗ, Лихарство од чл.260 од КЗ и други кривични дела.

Во извештајната 2023 година, Вишото јавно обвинителство Битола донесе 171 одлука за одземање на предмети поврзани со извршување на кривични дела. Меѓу одземените предмети се наоѓаат наркотични дроги, како што се марихуана и кокаин, психотропни супстанции, патнички моторни возила, оружје – пушки, полуавтоматски пиштоли и пиштоли, муниција, мобилни телефони, бесправно изградени објекти, парични средства, дрвна маса и други предмети.

На подрачјето на Вишото јавно обвинителство Битола не се донесени пресуди за конфискација на имот.

Во текот на 2023 година, на подрачјето на Вишото јавно обвинителство Гостивар, врз основа на правосилни пресуди, одземени се различни видови наркотични дроги,

дигитални ваги, мобилни телефони, пиштоли, опасно орудие, автоматски и ловни пушки, муниција, патнички моторни возила, имот, бесправно изградени објекти и други предмети.

Во извештајната година на подрачјето на Вишото јавно обвинителство Гостивар не се донесени пресуди со кои е конфискуван имот.

Во извештајната година на подрачјето на Вишото јавно обвинителство Штип судовите донеле одлуки со кои се одземени предмети поврзани со извршување на кривични дела, во повеќе случаи. Меѓу одземените предмети се наоѓаат наркотични дроги – марихуана, хероин, психотропни супстанции, амфетамини, дробилки за дрога, дигитални ваги, алати, оружје – пушки, ловечки пушки, ловечки патрони, муниција, пиштоли, опасни орудија, експлозивни материи, дрвна маса, парични средства, мобилни телефони, петарди, патничко моторно возило, трактор, 277 монети и други предмети.

На подрачјето на Вишото јавно обвинителство Штип, мерката за конфискација е изречена против вкупно 11 лица. На подрачјето на Основниот суд Струмица, со пресуди на овој суд за кривичното дело Бесправно градење од чл.244а, од 8 лица се конфискувани повеќе бесправно изградени објекти. За едно кривично дело Даночно затајување од чл.279 од КЗ, од две лица се конфискувани 2.427.289,00 денари, а за едно кривично дело - Неовластено производство и пуштање во промет на наркотични дроги, психотропни супстанци и прекурсори од чл.215 од КЗ, од едно лице се конфискувани парични средства.

Во текот на 2023 година, Вишото јавно обвинителство Скопје донело одлуки за одземање на предмети поврзани со извршување на кривични дела. Меѓу одземените предмети се наоѓаат товарни и патнички моторни возила, огревно дрво, алат, златен накит, опасно орудие, наркотични дроги како што се марихуана, кокаин, хашиш и хероин, дигитални ваги, психотропни супстанции како амфетамин, МДМА и метафетамин, парични средства, оружје вклучувајќи пиштоли, ловни и автоматски пушки, полуавтоматски пиштоли, шаржери, муниција, компјутери, мобилни телефони, петарди и други предмети.

Во 2023 година, мерката за конфискација на имотот, на подрачјето на Вишото јавно обвинителство Скопје, е применета во 12 случаи на Основното јавно обвинителство Скопје за кривични дела како што се Кражба од чл. 235 ст. 1 од КЗ, Тешка кражба од чл. 236 ст. 1 од КЗ, Злоупотреба на службената положба и овластување од чл. 353 ст. 3 од КЗ,

Даночно затајување од чл. 279 ст. 2 од КЗ, Разбојништво од чл. 237 ст. 1 од КЗ и Неовластено производство и пуштање во промет на наркотични дроги, психотропни супстанци и прекурсори од чл. 215 од КЗ. При тоа, е конфискувана имотна корист во вкупен износ од 18.924.207,00 денари во корист на државата, а во еден случај на Основното јавно обвинителство Кавадарци за кривично дело Даночно затајување од чл. 279 ст. 3 в.в ст. 2 од КЗ, е конфискуван вкупен износ од 11.172.436,00 денари.

Треба да се напомене дека со последните измени на Кривичниот законик од 2023 година беа воведени нови одредби кои го прошируваат опфатот на проширената конфискација за сите кривични дела што носат имотна корист, а за кои е предвидена затворска казна од 4 години. Овие измени беа во согласност со барањата на Јавното обвинителство, со цел да се овозможи проширена конфискација од страна на сите основни јавни обвинителства кои постапуваат по ваквите кривични дела. Сепак, поради одредени технички пропусти во законското решение, оваа мерка сè уште не може да се спроведе до крај, а Јавното обвинителство се залага за соодветно прецизирање на законскиот текст.

Во Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција, по поднесените обвиненија за 2023 година, согласно законските одредби, со пресуди се одземени предмети кои се поврзани со извршените кривични дела, како и парични средства од вкупно 48 лица. Тоа вклучува: 44 мобилни телефони, 34 патнички моторни возила, 4 товарни моторни возила, како и парични средства во денари и евра. Во Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција, мерката конфискација е изречена против 11 физички лица и едно правно лице, при што се одземени парични средства во вкупна вредност од 18.225.049 евра.

ЗАКЛУЧОК

Високоценетото и од големо значење јавно обвинителство е единствен и самостоен државен орган кој ги гони сторителите на кривични и други казниви дела, како и извршувањето на други работи утврдени со закон. Своите функции ги реализира врз основа на Уставот, законите и меѓународните договори кои се ратификувани во согласност со Уставот и се дел од домашниот правен поредок.

Овие функции се извршуваат од страна на ОЈО на Република Северна Македонија и јавните обвинители. За да се обезбеди објективно и професионално извршување на функцијата, јавниот обвинител не смее да членува во политичка партија или да врши друга јавна функција и професија. Уставот исто така изрично забранува политичко организирање и дејствување во Јавното обвинителство. Според Законот за јавното обвинителство, организацијата на јавното обвинителство е уредена според принципите на хиерархија и субординација, и тоа како Јавното обвинителство на Република Северна Македонија, четири виши јавни обвинителства, Основно јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција и 22 основни јавни обвинителства.

Основното Јавно Обвинителство (ОЈО) е една од најважните институции во правосудниот систем на Република Северна Македонија. Неговата основна задача е да го штити јавниот интерес преку спроведување на кривичната правда, осигурувајќи дека законите на државата се применуваат еднакво и правично.

Презентираните статистички податоци и нивната анализа во Годишниот извештај за 2023 година потврдуваат дека Јавното обвинителство на Република Северна Македонија, вишите јавни обвинителства, основните јавни обвинителства и Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција, успешно и професионално ја извршуваа својата работа, справувајќи се со приливот на нови кривични пријави и обезбедувајќи кривичен прогон на територијата на државата за сите кривични дела.

Во извештајната година, биле примени пријави против 17.124 полнолетни познати сторители и 944 деца. Заедно со пренесените 12.382 незавршени предмети од 2022 година, јавните обвинители постапувале по вкупно 29.506 предмети против познати сторители. Оваа бројка во некои обвинителства, во зависност од нивната надлежност, е значително поголема. Важно е да се напомене дека за секој предмет е потребно да се преземат повеќе дејствија и да се обезбедат докази за испитување на кривичната одговорност. Покрај тоа, обвинителите, согласно Законот, извршуваат и други задачи – дежурства, учество на вештачења, судења, како и изготвување на обвинителски одлуки, жалби и многу други акти.

Посебни истражни мерки се применуваа согласно закон, во строго определени случаи, само во оние ситуации каде што постоеше веројатност за обезбедување на податоци и докази неопходни за успешно водење на кривичната постапка, а кои не можеле да се соберат на друг начин. Во основните јавни обвинителства во Република Северна Македонија, во текот на 2023 година, забележан е раст од 64% во бројот на случаи во кои биле спроведени посебни истражни мерки во споредба со претходната година. Сепак, бројот на лица со утврден идентитет против кои се применети мерките е незначително зголемен, од 413 лица во 2022 година на 416 лица во 2023 година. Примената на овие мерки е образложена и во посебен извештај, каде што се анализирани и ефектите од нивната примена во обезбедувањето на доказите за особено тешки кривични дела.

Просторните услови во кои работат поголемиот дел од обвинителствата низ државата не ги задоволуваат потребите ниту ги исполнуваат условите за ефикасност на кривичната постапка. Дури и обвинителствата со подобри услови за работа се соочуваат со зголемени трошоци за комуналии и одржување поради општиот пораст на трошоците за живот.

Важно е да се напомене дека јавните обвинителства постојано се соочуваат со одлив на кадар, делумно поради пензионирање, но и поради други причини. Ова влијае на бројот на јавни обвинители и службеници, а испразнетите позиции не се пополнуваат со исто темпо. Поради тоа, некои јавни обвинителства во државата се соочуваат со сериозни проблеми во функционирањето и итно им е потребно ново кадровско опремување. Исто така, неопходни се соодветни измени во Законот за јавнообвинителска служба.

Ефикасноста на кривичниот прогон во следниот период ќе зависи и од законските текстови кои сè уште се во процедура. Јавните обвинители активно учествуваа во изготвувањето на текстот на новиот кривичен законик и во измените на законот за кривичната постапка. Иако овие закони се клучни за работата на јавните обвинители и е неопходно да бидат разгледани и усвоени што поскоро, тие сè уште не се влезени во собраниска процедура. Во исто време, во текот на 2023 година, во Собранието беа донесени измени на Кривичниот законик во два наврати. Со измените објавени во Службен весник на РСМ на 07.09.2023 година, воведени се значителни промени во повеќе кривични дела, што сериозно влијае на надлежностите на обвинителствата и на роковите за постапување. Јавното обвинителство не беше претходно консултирано за овие измени.

Улогата на ОЈО е клучна за градење на доверба во правниот систем и за спроведување на владеењето на правото. Сепак, институцијата често се соочува со предизвици како што се политички притисоци, недостаток на ресурси и потребата за подобрување на ефикасноста и транспарентноста во нејзината работа.

Реформите во ОЈО и правосудниот систем се централна тема во процесот на пристапување на Северна Македонија во Европската Унија, бидејќи тие претставуваат основа за зајакнување на демократијата и правната држава.

Основните јавни обвинителства продолжуваат со низа активности насочени кон враќање на јавната доверба во правосудните институции на соодветно ниво. Јавните обвинители се посветени на одговорен и отчетен однос во сите постапки од интерес на јавноста. Зголемениот број на кривични пријави од граѓаните укажува на тоа дека тие во Јавното обвинителство гледаат институција која ги штити нивните права и интереси од сите форми на криминал.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Alshuler, The Prosecutor's Role in Plea Bargaining, The University of Chicago Law Review, 1968
2. Бужаровска, Г. Мисоски, Б. (2009): Спогодување и медијација, ЗДРУЖЕНИЕ ЗА КРИВИЧНО ПРАВО И КРИМИНОЛОГИЈА НА МАКЕДОНИЈА
3. Бужаровска, Г., Карнавас, М., Ре, Д. (2010),, Спогодување за вина – прирачник за практичари, OSCE,Скопје
4. Бужароска Г., Ре Д., Карнасас М., (2010): Истражни дејствија : прирачник за практичари, Скопје
5. Бужаровска, Г., Нанев, Л., Мисоски, Б. (2008): Компаративно истражување на решенијата за забрзување и поедноставување на казнената постапка, МРКК, бр. 1/2008
6. Бојлке, В.(2009): Закон за кривична постапка, Датапонс, Скопје;
7. Bantekas, I., Nash, S.(2003): Internacional criminal law – 2 nd edition, Cavendish Publishing Limited, Great Britain;
8. Витларов Т. (1999), Јавното обвинителство во правниот систем на Македонија, 2 Август, Штип.
9. Витларов Т., (2010) НОВАТА УЛОГА НА ЈАВНИОТ ОБВИНИТЕЛ ВО КАЗНЕНАТА ПОСТАПКА, Научна статија, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
10. Гучетиќ В., Рад и деловање Јавних тужалаштва 1945 до 1975 год., Тридесет година Јавнотужилачке организације,
11. Гучетиќ В., Место, функције и овлашчења Јавног тужилаштва по Уставу СФРЈ од 1974, Правни живот бр. 5/75,
12. Cryer, R., Friman, H., Robinson, D., Wilmshu, E.,(2007): An introduction to International Law and Procedure, Cambridge University Press, Cambridge;
13. Fletcher, G. (1998): Basic Conceps of Criminal Law, Oxford University Press, Oxford;
14. Ѓуркова, О. (2010): Казнената постапка за коруптивните дела во Римското право, Алфа 94, Скопје
15. Ѓуркова, О.(2010): Казнена постапка за коруптивни кривични дела во Римското право, Алфа 94 Скопје, Скопје;

16. Етички кодекс на јавните обвинители во Република Северна Македонија, бр.02-97/5 од 2021 година;
17. Илиевски Ј., (2013) Историја на Јавното обвинителство во Македонија - положба, улога, перспективи, Докторски труд, Скопје,
18. КАЛАЏИЕВ Г. и др., (2008) Новите односи меѓу полицијата, јавното обвинителство и судот во претходната постапка, МРКПК, бр. 1, 2008 и КАЛАЏИЕВ Г. и др., (2008) Преуредување на претходната постапка во Република Македонија, МРКПК, бр. 2/3,79-120.
19. КАЛАЏИЕВ Г., (2006) Какви полициски овластувања за Царинската управа, МРКПК, бр.1, 51-84
20. Камбовски В. (2010), Судско право 2 Август С Штип;
21. Марина П., Ѓеорѓиевски С. (1997), Јавното обвинителство, Скопје.
22. Матовски Н., Лажетиќ – Бужаровска Г., Калајџиев Г., (2009) Казнено процесно право — Скопје,
23. Марјановиќ Г., Македонско кривично право, Просветно дело, Скопје, 2010
24. Нича, Ј., Коневска, М., Кадиев, Д. (2013) „ Напредна обука за новиот ЗКП МОДУЛ: 4 ЗАБРЗАНИ ПОСТАПКИ – Прирачник, Академија за судии и обвинители, Скопје,;
25. Нанев Л.,(2013) Практикум по предметот Казнено процесно право,УГД, Штип.
26. Поповска Б. (2006) За природата на правосудната функција, - Настанување на правосудните функции во општеството (Зборник ПФ Скопје) Правен факултет, Скопје
27. P. Morre; Position of the Public Prosecution Office (1996) . The role of the Public prosecution in a democtaric society, Council of Europe
28. Siegismund, E. (2008): The Public Prosecution Office In Germany: Legal Status, Functions And Organization, 120th International Senior Seminar Visiting Experts' Papers
29. Христов А.(1980): Создавање на Македонската држава, Книга I
30. Hamilton, J. (2012): The Role of the Public Prosecutor in Upholding the Rule of Law, Director of Public Prosecutions, Ireland
31. Законот за Советот на јавните обвинители, (Службен весник на РСМ број 150/07, 100/11)
32. Член 1 од Законот за јавно обвинителство, "Сл. Лист на ФНРЈ" бр. 60/46.
33. Член 16 од Закон за јавното обвинителство („Службен весник на Република Македонија" бр.150/2007 и 111/2008). Одлука на Уставниот суд на Република

Македонија У.бр.124/2008 од 14 јануари 2009 година, објавена во „Службен весник на Република Македонија“ бр.16/2009;

34. Извештај за работата на јавните обвинителства на Република Северна Македонија во 2023 година – јули 2024 Скопје;
35. Државен завод за статистика -број 2.1.24.17;
36. Јавно обвинителство, официјален веб сајт, www.jorm.org.mk/zakon-JO.shtml
37. ДЕЛОВНИК ЗА РАБОТА НА СОВЕТОТ НА ЈАВНИТЕ ОБВИНИТЕЛИ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА, 22.08.2008год., Скопје.
38. Зафировска Л. - Функционална анализа на јавнообвинителскиот систем на РСМ, Скопје,2019
39. Закон за јавното обвинителство („Службен весник на РСМ“ бр.42 од 16.02.2020 година)
40. Марија Гроздановска (2021) Спогодувањето во компаритивното казнено право, Свети Николе
41. Марија Гроздановска (2021) Спогодувањето во македонското казнено право, Свети Николе
42. Г.Калајџиев, М.Тромбева, Г.Лажетиќ, Т.Витларов, Л.Неделкова, П.Јанкуловска, М.Денковска,Д.Кадиев -Коментар на Законот за кривична постапка
43. .http://www.osce.org/skopje/78151
44. http://polis.osce.org/library/f/4100/3822/OSCE-MKD-TRN-4100-MK-3822
45. http://soros.org.mk/dokumenti/istrazuvanje-spogoduvanje-i-medijacija07.06.pdf
46. https://all4fairtrials.org.mk/wp-content/uploads/2024/11/66-AN-CRS-2024.pdf